

Sveptic

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije DOPPS

letnik 7, številka 2, junij 2001

ZUNANJI ZAJEDALCI PTIC

Etiopija

Onesnaževanje morja z nafto

Škocjanski zatok v letu 2000

Vorstvo navadne cigre v Sloveniji

ISSN: 1580-3600

izdajatelj: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
(DOPPS-BirdLife Slovenija®), p. p. 2722, 1001 Ljubljana

naslov uredništva: DOPPS, Prvomajska 9, 1000 Ljubljana,

tel.: 01 544 12 30

fax: 01 544 12 35

e-mail: dopps@dopps-drustvo.si

glavna urednica: dr. Andreja Ramšak

e-mail: andreja.ramsak@guest.arnes.si

uredniški odbor: Luka Božič, Damijan Denac, Leon Kebe, Borut Rubinič, Jakob Smole, Al Vrezec in Eva Vukelič.

lektoriranje: Marjetka Krapež

oblikovanje tipske strani: Tomaž Berčič

prelom in fotoliti: Abakos grafični studio

tisk: Abakos / KVM Grafika

naklada: 2000 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke.

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirajo družba Mobitel, Ministrstvo za okolje in prostor RS in Grand Hotel Union d.d. Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na DOPPS, p.p. 2722, 1001 Ljubljana ali na elektronski naslov andreja.ramsak@guest.arnes.si

DRUŠTVO ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE
DOPPS-BirdLife Slovenia

Naslov: p.p. 2722, 1001 Ljubljana.

Društveni prostori: Prvomajska 9, Ljubljana,

tel.: 01 544 12 30, fax: 01 544 12 35

e-mail: dopps@dopps-drustvo.si

Predsednik: dr. Peter Trontelj

Podpredsednik: Tomaž Jančar

Upravni odbor:

F. Bračko, D. Denac, K. Denac, mag. F. Janžekovič, T. Jančar,

D. Klenovšek, B. Mozetič, M. Perušek, dr. A. Ramšak, B. Rubinič, J.

Smole, B. Surina, B. Štumberger, D. Vengust

Nadzorni odbor:

B. Kočevar, A. Hudoklin, Nataša Adlešič Barba,

dr. T. Trilar (predsednik)

poslovni račun: 02018-0018257011

Direktor: Tomaž Jančar

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

stran 9

Tomi Trilar
ZUNANJI ZAJEDALCI PTIC 4

Luka Božič
ETIOPIJA - GORATA STREHA AFRIKE 9

Damijan Denac in Tomaž Mihelič
KAJ NAREDIMO, ČE NAJDEMO PTIČJEGA
MLADIČA 15

Andreja Ramšak
ONESNAŽEVANJE MORJA Z NAFTA 16

Boris Kryštufek
NIČ NAUČENEGA? VSE POZABLJENO? 20

stran 20

Jakob Smole
VARSTVO NAVADNE ČIGRE V SLOVENIJI 22

Nataša Šalaja in Borut Mozetič
ŠKOCJANSKI ZATOK LETA 2000 24

stran 26

Al Vrezec
SMRDOKAVRA 26

Borut Rubinič
STRUNJAN 28

Eva Vukelič
LJUBLJANSKO BARJE PRI
BLATNI BREZOVICI 30

stran 28

PREDAVANJA IN IZLETI 31

Damijan Denac
PREDSTAVITEV PROJEKTA "IBA" IN KNJIGE
MEDNARODNO POMEMBNA OBMOČJA
ZA PTICE V SLOVENIJI 33

Metod Korošec
ZGODOVINA CERKNIŠKEGA JEZERA 34

stran 34

Mirko Perušek in Ljuba Turk Šega
TRAVNIŠKI SADOVNJAKI IN PTICE 36

Luka Božič
SKRIVNOSTNA FOTOGRAFIJA 39

Spoštovani člani in članice!

V tokratnem poljudnem članku boste spoznali, da je perje ptic življenjsko okolje za mnogo, velikokrat s prostim očesom skoraj nevidnih živali. Imenujemo jih zunanji zajedalci, nekateri med njimi so Vam že znani, nekateri so znani le strokovnjakom. Članek je napisal izvrsten poznavalec zunanjih zajedalcev pri pticah in sesalcih - raziskovalec dr. Tomi Trifar. Ornitološki potopis opisuje Etiopijo, ki se ponaša z velikim številom endemičnih vrst rastlin in živali. Od 860 zabeleženih vrst ptic jih je kar 16 endemičnih! Pred nami je poletje in v rubriki Ornitološki izlet Vam predstavljamo Strunjanske soline. Morda jih obiščete, ko boste že naveličani poležavanja v gneči na plaži. Seveda so Strunjanske soline zanimive tudi v drugih letnih časih.

V DOPPS-u smo izpeljali pomemben projekt - izdali smo knjigo Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji. Knjigo je uredil biolog Slavko Polak, ki je dolga leta vodil in koordiniral projekt IBA. Slavko se je temu delu popolnoma predal in z njemu lastno voljo in vztrajnostjo projekt tudi zelo uspešno dokončal. Njegovo delo bo nadaljeval mladi biolog Luka Božič. Slavku se iskreno zahvaljujemo.

Celotna številka Sveta ptic je tokrat bolj naravovarstveno obarvana. Svetovni dan okolja smo proslavili 5. junija. Letošnji Svetovni dan okolja je bil posvečen ugibanjem, kakšno je pravzaprav stanje okolja, ali okolje še omogoča kvalitetno preživetje človeku, živalim in rastlinam. Zahteve človeštva do okolja postajajo neznosne: pridelava hrane se mora povečati, da je bo zadosti za dodatnih 3 milijarde ljudi v naslednjih 30 letih, trenutno ena tretjina svetovnega prebivalstva živi v pomanjkanju vode - v naslednjih 30 letih se bo število ljudi, ki bodo živeli v pomanjkanju vode, podvojilo; eni tretjini človeštva je les edini vir kurjave - v naslednjih 30 letih se bo potreba po lesu za kurjenje podvojila; v naslednjih 30 letih naj bi izumrlo 10 do 15 odstotkov vrst.

V naslednjih štirih letih bo porabljenih 21 milijonov dolarjev za študije, na osnovnih katerih bodo ocenili, kolikšen je človekov vpliv na okolje. Te bodo tudi izhodišče za odločitve, kako popraviti storjeno škodo okolju in kako okolje varovati v prihodnosti. Največjo vlogo pri tem projektu bodo odigrali Združeni narodi in njihove agencije. Začetek študije je zelo obetaven. NASA je Združenim narodom podarila 16.000 satelitskih posnetkov zemeljskega površja. Posnetki so dragocen vir informacij, kakšne spremembe so se zgodile v obalnih območjih, podeželju, gorovjih, mokriščih, na kmetijskih in urbanih površinah od leta 1992. Po pregledu satelitskih posnetkov so Združeni narodi 18. maja letos sporočili, da se ploden polmesec, ki sta ga ustvarili reki Tigris in Evfrat, zelo hitro izsušuje. Izsuševanje in zaježitve so uničile skoraj 90 odstotkov mezopotamskih mokrišč.

In kako je v Sloveniji? Nekateri bi se radi kar na hitro znebili živalskih vrst, ki so jim trn v peti. Nekatere vrste pa izginjajo z manj hrupa, tako kot izginjajo njihova življenjska okolja. In tako kot izginjajo ptice, postaja vse bolj negotovo preživetje vrste *Homo sapiens*.

Andreja Ramšak

foto: pivka - Daire Fekonja, muha - Tomi Trilar
 Pivka *Picus canus* z veliko ptičjo muho kožuharico.
 Spodaj desno velika ptičja muha kožuharica *Ornithomya avicularia*.

ZUNANJI ZAJEDALCI PTIC

Tomi Trilar

V naravi je človeškim očem marsikaj skritega. Kadar opazujemo ptico le redko pomislimo, da se v njenem perju lahko skriva še precej drugih organizmov. Če se je človek z izboljšano higieno in pripomočki za pranje in čiščenje uspel otresti zunanjih zajedalcev, pa so pri pticah to stalni spremljevalci. Zunanji zajedalci ptic so členonožci Arthropoda, in sicer pajkovci Arachnida ter žuželke Insecta.

foto: Tomi Trlar

Pršice na peruti črnoglavke *Sylvia atricapilla*.

Pršice

Med pajkovi so najstalnejši in najdrobnejši spremljevalci ptic pršice Acarina. Živijo tako na koži in med perjem kot tudi v vseh kotičkih gnezda. Prehranjujejo se s kožnimi izločki in organskim drobirjem (npr. koščki odmrle kože). V gnezdu so pršice med najpomembnejšimi razkrojevalci organskih odpadkov, med njimi najdemo tudi zunanje zajedalce.

Klopi

Najbolj znani predstavniki pršic so klopi Ixodidae. Do sedaj je znanih več kot 800 vrst klopov, od tega smo jih 13 našli v Sloveniji. Naš najpogostejši je gozdni klop *Ixodes ricinus*, ki je splošno razširjen. Omenim naj še breguljkinega klopa *Ixodes lividus*, ki je specializiran na življenje v gnezdilnih rovih breguljk *Riparia riparia*.

Kot pri vseh klopih tudi pri gozdnem klopju poznamo tri razvojne stadije: ličinko, nimfo in odraslega klopa. Ličinke so svetlorjave in imajo tri pare nog. Izležene iz jajčeca so velike od 0,4 do 0,5mm, nasesane krvi pa do 1,3mm in so črne barve z vijoličnim nadihom. Nimfe in odrasli klopi imajo štiri pare nog, kar je temeljna značilnost pajkovcev, za razliko od

žuželk, ki imajo v odraslem stadiju tri pare nog. Nimfe so velike od 1,3 do 1,5 mm in so svetlorjave barve. Ko se napijejo krvi, so črne barve z vijoličnim nadihom in velike od 2,5 do 3mm. Odrasle samice imajo rdečkast zadek in temnorjav ščitek ter so velike od 3 do 3,6mm. Med sesanjem krvi zrastejo do 11mm, zadek pa postane svetlosiv. Odrasli samci gozdnega klopa so veliki od 2,4 do 2,8mm. Vse telo prekriva temnorjav ščitek.

Pozno poleti in jeseni odrasle samice odložijo jajčeca, ki prezimijo. Konec pomladi in v začetku poletja se iz njih izležejo ličinke. Ličinke iščejo gostitelje med listjem in nizko podrastjo, zato običajno sesajo na malih sesalcih, npr. miši in voluharice, in na majhnih pticah, ki gnezdiijo na tleh. Kot pri nimfah in odraslih klopih je tudi pri ličinkah glavni dražljaj za oprijemanje gostitelja premikanje, drugi dražljaji pa so toplota, oddajanje CO₂ in vonj kožnih izločkov. Ličinka nato na gostitelju poišče primerno mesto in se prisesa. Sesanje krvi običajno traja en teden. Klop v vsakem stadiju sesa kri le enkrat in to je tudi pogoj za razvoj v naslednji stadij. Nasesana ličinka odpade z gostitelja in se po nekajtedenskem mirovanju med listjem preobrazi v nimfo. Nimfe mirujejo do naslednje pomladi, ko ob zadosti ogreti podlagi zlezejo na rastlinske bilke. Nimfe čakajo mimoidoče gostitelje višje v podrasti kot ličinke in zato je raznolikost njihovih gostiteljev večja. Gostitelji nimf so poleg malih sesalcev in ptic tudi psi in druge domače živali ter človek. Po enotedenskem sesanju krvi nimfe odpadejo z gostitelja. Mirujejo nekaj tednov in se nato konec poletja preobrazijo v odrasle klope. Ti najprej poiščejo partnerja in takoj pričnejo s parjenjem. Samica že med parjenjem, ko naokrog prenaša samca, začne iskati gostitelja. Medtem ko samci zelo redko sesajo, so glavni gostitelji odrasle samice gozdnega klopa srne in jeleni, redkeje tudi mali sesalci, ptiči, psi, ovce, krave in človek. Samica sesa kri okrog enega tedna in nato odpade z gostitelja. Po nekajtedenskem mirovanju odloži do 2000 jajčec.

foto: Matija Gogala in Tomi Trlar

Nimfa, samec, nenapita in napita samica gozdnega klopa *Ixodes ricinus* (povečava 15x).

Razvojni krog gozdnega klopa pri nas običajno traja dve leti, ob neugodnih vremenskih razmerah pa tudi tri leta. V odvisnosti od podnebnih razmer se v severnejših predelih razvojni krog lahko podaljša na 6 let.

Od žuželk ptice zajedajo perojedji Mallóphaga, bolhe Siphonaptera, stenice Hemiptera in razni dvokrilci Diptera.

Perojedji

Perojedji in tekuti so majhne brezkrile žuželke, ki so zunanji zajedalci ptic in sesalcev. Perojedji živijo na pticah, tekuti pa na sesalcih. So zelo podobni ušem Anoplura, ki parazitirajo

foto: Tomi Trilar

Samec lastovičje bolhe *Ceratoophyllus hirundinis* (povečava 77x).

izključno na sesalcih, in se od njih razlikujejo po ustnih delih in glavi, ki je pri perojedih enako široka kot trup. Ustne okončine perojedov in tekutov so grizala, pri ušeh pa so prilagojene za prebadanje in sesanje.

Poznanih je nekaj manj kot 4000 vrst perojedov in tekutov. Od tega jih v Evropi živi čez 700 vrst, v Sloveniji okrog 500. Perojedji preživijo vse svoje življenje na telesu ptice. Prehajanje iz enega osebka na drugega se pogosto dogodi šele, ko dva osebka prideta v kontakt. Brez gostitelja ne preživijo dolgo. Močno strukturirana jajčeca lepijo z nekakšno cementu podobno snovjo posamič na perje. Imajo nepopolno preobrazbo, pri kateri je ličinka po videzu skoraj popolnoma podobna odrasli živali, razen seveda po velikosti. Manjkajo ji tudi spolni organi. Ličinke se hranijo na popolnoma enak način kot odrasle živali. Po treh levitvah prenehajo rasti in se brez vmesnega stadija preobrazijo v spolno zrelo odraslo žival. Ves razvoj od jajčeca do odrasle živali traja od štirih do šestih tednov.

Perojedji so močno hitinizirani, njihovo telo pa je sploščeno od zgoraj. Veliki so od 1 do 3 mm, nekatere vrste celo do 10mm. So najrazličnejših barv, kar jim pomaga, da se dobro skrijejo med gostiteljevim perjem. Tako je labodov perojed *Ornithobius cygni* bele barve, kobilarjev perojed *Ricinus*

dolichocephalus rumene barve, liskina perojed *Lemobothrium atrum* in *Fulicoffula lurida* pa sta črne barve.

Glavni del prehrane perojedov je keratin, ki je v perju, površinskih luskah povrhnjice in lojnatih izločkih kože. Strogo vzeto torej sploh niso pravi zajedalci, temveč čistijo kožo in perje. Za svoje gostitelje kljub temu niso povsem neškodljivi. Kadar se zelo namnožijo, lahko močno uničijo perje in s stalnim vznemirjanjem in draženjem oslabijo gostitelja. Mnoge ptice se redno kopajo v prahu, s čimer se najlažje znebijo perojedov.

Bolhe

Bolhe so majhne brezkrile žuželke. Kot odrasle se prehranjujejo s krvjo ptic in sesalcev. Predstavljajo enotno skupino, katere izvor še ni popolnoma pojasnjen. Do danes so opisali okrog 1600 vrst bolh. V Evropi živi okrog 120 vrst. V Sloveniji smo našli 52 vrst, vendar jih pričakujemo vsaj še 20.

Telo odrasle bolhe je močno bočno sploščeno in tako ozko, da je videti od spredaj kot tanka črta. Na telesu je mnogo nazaj usmerjenih dlak, ki se lahko združujejo v tvorbe imenovane glavniki. Bolhe dobro skačejo in imajo dolge noge z zelo povečanimi stegenci in parom krempljcev na stopalcih. Taka telesna zgradba omogoča bolham okretno in hitro premikanje med dlakami in perjem ter hiter beg pred praskanjem, grizenjem ali kljuvanjem, kar je običajna reakcija gostitelja na srbeče vbode. Ko bolha prebode kožo, vbrizga v rano slino in tako prepreči strjevanje krvi. Bolha

foto: Tomi Trilar

Pupariona v gnezdu kmečke lastovke *Hirundo rustica* (povečava 9x).

ZUNANJI ZAJEDALCI PTIC

lahko naenkrat poje do 0,005 ml krvi. Ker so njihovi vbodi srbeči, bolha zaradi reakcije gostitelja pogosto prekine sesanje in ga nadaljuje na drugem mestu. Tako lahko v zelo kratkem času zada gostitelju veliko srbečih vbodov. Običajno bolha zaužije en obrok krvi na dan, brez hrane pa lahko zdrži tudi do 18 mesecev.

Samica bolhe začne odlagati jajčeca en dan po prvem obroku krvi. Naenkrat odloži od šest do deset jajčec, nato pa mora spet sesati kri. Običajno ena samica odlaga jajčeca okrog tri mesece. Jajčeca odlaga v gnezdo gostitelja. Samica bolhe lahko odloži od 400 do 500 jajčec, pri nekaterih vrstah celo do 1000. Iz jajčec, ki so blede belorumene barve in velika 0,5 mm, se v štirih do petih dneh izležejo ličinke.

Boljša ličinka je na prvi pogled podobna mušji žerki in nima zajedalskih navad odraslih živali, temveč živi v gnezdu ali njegovi bližini ter se hrani z različnimi organskimi ostanki. Zelo pomemben delež prehrane predstavlja neprebavljena kri iz iztrebkov odraslih bolh. V času razvoja se dvakrat levi. Po dveh do treh tednih sprede 5 do 8 mm velika ličinka kokon, ki ga obda z gradivom iz okolice. Drobeci prsti ali peska, dlake, koščki perja in podobno gradivo zamaskirajo kokon in ga mehansko ščitijo. Po tretji levitvi se znotraj kokona ličinka zabubi. Takemu razvoju pravimo popolna preobrazba. Buba je, tako kot ličinka, sprva blede rumenobela, potem se prebarva v temno rjavo. Že po osmih do štirinajstih dneh se iz bube izleže odrasla bolha, ki nato v kokonu počaka na ugodne razmere za izleganje. Odrasla bolha lahko izležena miruje v kokonu tudi vso zimo in iz kokona prileze ob prvi spomladanski toploti oziroma ob povratku ptice v gnezdo.

Odrasle bolhe se začnejo pariti takoj, ko zapustijo kokon. Manjši in nežnejši samčki nosijo med parjenjem samičko na hrbtu. Pri tem jo držijo s tipalnicami in dobro razvitim spolnim aparatom. Takoj po parjenju pričnejo bolhe iskati svojega gostitelja.

V naših krajih lahko bolhe glede na njihove gostitelje razvrstimo v 13 ekoloških skupin. Kljub temu, da kar 94 odstotkov vseh do sedaj poznanih vrst bolh parazitira na sesalcih in le 6 odstotkov na pticah, pri nas poznamo pet ekoloških skupin bolh, ki parazitirajo na pticah. Dve skupini sta manj specializirani; to so bolhe ptic, ki gnezdijo na tleh, na vodni površini ali tik nad njo in bolhe drobnih ptic pevk, ki gnezdijo v krošnjah dreves, duplih in v grmovju. Tri pa so bolj specializirane, to so bolhe goloba *Columba livia* z enim predstavnikom - golobjo bolho *Ceratophyllus columbae*, bolhe breguljke *Riparia riparia* z breguljkino bolho *Ceratophyllus* *styx* kot najznačilnejšim predstavnikom in bolhe lastovk, ki

foto: Tomi Trlar
Porojed iz rodu *Brueelia* na zadku velike ptičje muhe kožuharice *Ornithomya avicularia* (povečava 30x).

parazitirajo na kmečki *Hirundo rustica* in mestni lastovki *Delichon urbica*, z lastovičjo bolho *Ceratophyllus hirundinis* kot najznačilnejšim predstavnikom.

Stenice

Pri stenicah so pravi zunanji zajedalci ptic in sesalcev le krvosee stenice (družina Cimicidae). Z okoli 80 vrstami so razširjene po vsem svetu. Pet vrst jih živi v Evropi. Najbolj znan predstavnik je posteljna stenica *Cimex lectularius*, na pticah pa parazitira lastovičja stenica *Oeciacus hirundinis*. Kot vsi predstavniki družine krvosese stenice je tudi lastovičja stenica brezkrila. Ploščato telo je rjasto rjave barve in pokrito z drobnimi dlačicami. Odrasla je velika od 4 do 5 mm. Zanimivo je, da samice nimajo paritvenih organov. Med parjenjem samec zabode kot nož oster spolni organ med dva člena na spodnji strani samičinega zadka in spermiji nato po telesni votlini potujejo do ovarijev. V Sloveniji je bila do sedaj najdena v gnezdih polha *Glis glis* in mestne lastovke, od koder redko zatava na okensko šipo ali celo v stanovanje. Samica odlaga ovalna jajčeca s pokrovčkom v gnezdo gostitelja. Imajo nepopolno preobrazbo s petimi stadiji ličinke, ki ravno tako sesa kri. Med sedemmesečnim obdobjem odsotnosti mestne lastovke ždijo v gnezdu in se postijo. Preživijo ga le višji stadiji ličink in odrasle živali.

Muhe kožuharice

Muhe kožuharice Hippoboscidae so zajedalski dvokrilci, ki sesajo kri ptic in večjih sesalcev. Razširjene so po vsem svetu in jih poznamo nekaj več kot 200 vrst. V Evropi živi 28 vrst. V Sloveniji smo do sedaj našli 12 vrst, od katerih dve vrsti živita na sesalcih, ostale pa na pticah.

Telo odraslih živali je močno hrbtno sploščeno in poraslo z

močnimi dlakami in trni. Na nogah so močni kaveljčki, kar jim omogoča dobro pritrjanje na gostitelja. Imajo tanko dobro hitinizirano sesalo. Pri muhah kožuharicah je opazna težnja po zmanjševanju letalnega sistema, kar sovpada z biologijo njihovih gostiteljev. Pri krilatih vrstah se to kaže kot poenostavljena ožiljenost kril npr. ptičjih muh (rod *Ornithomya*). Krila velike hudournikove muhe kožuharice *Crataerina melbae*, male hudournikove muhe kožuharice *Crataerina pallida* in lastovičje muhe kožuharice *Stenopteryx hirundinis* so že tako zakrnela, da te vrste niso sposobne leteti in živijo le v gnezdih gostiteljev.

Muhe kožuharice so živorodne. Ličinka ves razvoj s tremi stadiji preživi v maternici podobnem jajcevodu samice, kjer se prehranjuje z izločki žlez. Hranilne izločke deloma skladišči v prebavilu in porablja šele v puparionu. Ličinka je belkasta z izrazito temnimi zadnjimi stigmami. Samica odlaga ličinke tik pred zabubljenjem. V zelo kratkem času se ličinka preobrazi v sodčkasto bubo, imenovano puparion, ki postopno počrni. Puparioni so ovalne oblike, edine opazne strukture so dihalne odprtine na zadnjem delu. Puparioni se bodisi prilepijo na gostitelja bodisi padejo na zemljo ali ostanejo v gnezdu. Velika ptičja muha kožuharica *Ornithomya avicularia*, mala ptičja muha kožuharica *Ornithomya fringillina*, mala hudournikova muha kožuharica in lastovičja muha kožuharica imajo pri nas dve generaciji v letu. Parjenje poteka na gostitelju. En teden po parjenju samice običajno izležejo prvi puparion. Nadaljnji intervali trajajo od 1 do 8 dni. Samice, ki živijo od 2 do 3 mesece, izležejo nekaj deset puparionov. Vežanost na gostitelje je pri muhah kožuharicah zelo različna. Nekatere vrste, kot so ptičje muhe, parazitirajo na različnih vrstah ptic. Srednje in velike vrste ptic so močnejše zaparazitirane kot majhne vrste. Na eni ptici lahko najdemo več vrst muh kožuharic. Druge vrste so navezane le na določeno vrsto gostitelja. Velika hudournikova muha kožuharica parazitira le na planinskem hudourniku *Tachymarpis melba*, mala hudournikova muha kožuharica na planinskem in črnem hudourniku *Apus apus*, orlova muha kožuharica *Olfersia fumipennis* pa le na ribjem orlu *Pandion haliaetus*.

Približno desetina pri nas pojavljajočih se ptičjih muh ima na svojem telesu ali pod krili pritrjene pršice vrste *Myialges unicus*, nekatere pa perojede iz rodu *Brueelia*. Pršice in perojedi se z muhami kožuharicami prevažajo od enega gostitelja na drugega in jim ne škodujejo.

Od dvokrilecev omenimo še sokoljo muho *Carnus apterus*, ki je bila v Sloveniji doslej dvakrat najdena na mladičih v gnezdu postovke *Falco tinnunculus*. Sokolja muha se je tako

prilagodila parazitskemu življenju, da ima ne le popolnoma zakrnela krila, temveč tako poenostavljeno zgradbo, da jo s težavo prepoznamo za žuželko.

Vpliv na ptice

Un kako zajedalci in njihovo število vpliva na ptice? Junija 1993 sem v Kranju v enem gnezdu mestne lastovke našel kar 1930 kri sesajočih zunanjih zajedalcev: 1879 lastovičjih stenic in 51 lastovičjih bolh. Povprečno je bilo v 20 gnezdih prisotnih 293 lastovičjih stenic, 79 lastovičjih bolh in 2 lastovičji muhi kožuharici, kar znese 374 kri sesajočih zunanjih zajedalcev. Iz petih gnezd so bili mladiči že speljani, v 14 gnezdih so bili po štirje mladiči in le v enem gnezdu trije mladiči, vendar dopuščam možnost, da se je četrti že speljal. Pri naslednji kontroli gnezd nisem našel niti enega neizleženega legla ali poginulega mladiča. Izjemno veliko število zunanjih zajedalcev, kot kaže, nima večjega vpliva na gnezditveno uspešnost mestne lastovke.

Vsi omenjeni ptičji zunanji zajedalci ne prehajajo na človeka in so zanj neškodljivi. Izjema so le klopi, ki pa tako ali tako niso specializirani samo na ptice. ■ ■ ■

Viri:

- Trilar T., Gogala A., Gogala M. (1997): Distribution of the swallow bug (*Oeciacus hirundinis*) in Slovenia, with an unusual finding in a fat dormouse (*Myoxus glis*) nest.- *Acta entomologica slovenica* 5(1): 45-50, Ljubljana.
- Trilar T. (1998): Ectoparasites from the nests of House Martin (*Delichon urbica*) in Slovenia: I. Faunistic Survey.- *Acta entomologica slovenica* 6(2): 89-98, Ljubljana.
- Trilar T. (1999): Ectoparasites from the nests of House Martin (*Delichon urbica*) in Slovenia: 2. Sex ratio and developmental cycles of *Oeciacus hirundinis*, *Ceratophyllus hirundinis* and *Stenopteryx hirundinis*.- *Acta entomologica slovenica* 7(1): 5-13, Ljubljana.

ETIOPIJA

- GORATA STREHA AFRIKE

Luka Božič

Etiopija je za večino ljudi »razvitega« sveta sinonim za suše, lakoto, vojne in revščino. Čeprav vse od naštetih tegob še vedno občasno pestijo to vzhodnoafriško državo, pa lahko občudujemo tudi njen prijetnejši obraz. Malokdo se zaveda, da je Etiopija ena izmed »vročih točk« biološke pestrosti v svetovnem merilu, za katero je še posebej značilna visoka stopnja endemizma. Številne endemične vrste najdemo med rastlinami in znotraj prav vseh živalskih skupin, tudi ptic. Od okoli 860 vrst ptic, ugotovljenih v Etiopiji, je 16 endemičnih.

Pomemben pečat daje Etiopiji svojevrstna topografija, saj leži večina površja države med 1500 in 3000 metri nadmorske višine. Najvišja točka je Ras Dashen, s 4620 metri četrti najvišji vrh v Afriki. Etiopsko višavje je eden od največjih gorskih masivov te celine in je v osnovi starega nastanka. Njegovo jedro predstavljajo predkambrijske kamnine, ki se zaradi delovanja erozije ponekod nahajajo na površju. Etiopsko višavje ima svojevrsten izgled: v bistvu gre za planotast svet s strmimi bregovi dolin na visokih nadmorskih višinah. Te doline so lahko do 1600 metrov globoke in široke več kilometrov. Višavje deli na vzhodni in zahodni del Veliki tektonski jarek (Great Rift Valley), geološka tvorba, ki se kot 4000 km dolgi, orjaški kanjon, vleče od Rdečega morja na severu, do reke Zambezi v državi Malavi na jugu. Vzhodni del države je precej nižji, tod prevladujejo različni tipi puščav in polpuščav. Klima Etiopije je zelo raznolika in predvsem odvisna od nadmorske višine. Ne glede na obdobje leta in dejstvo, da leži Etiopija le nekaj geografskih stopinj nad ekvatorjem, so noči nad 2600 metri zelo hladne. Na splošno sta dve deževni obdobji, ki pa sta regionalno zelo različno izraženi. Glavno deževno obdobje traja od junija do septembra, krajše pa od februarja do marca. Količina padavin načeloma upada z nadmorsko višino, kar posledično vpliva tudi na vegetacijske pasove.

Moje mesec in pol trajajoče potovanje po tej državi se je, kot je to običajno, pričelo v glavnem mestu Addis Ababi ali prevedeno »novem cvetu«. Tukaj sem se v nekaj dneh seznanil predvsem s tistimi manj prijetnimi platmi bivanja v revni afriški državi četrtega sveta. Vseeno velja kar na tem mestu omeniti še eno posebnost Etiopije, to je njena v daljno preteklost segajoča (slavna) zgodovina. Vsak naključni sogovornik vam bo že po nekaj minutah pogovora z navdušenostjo pripovedoval o tem, da Etiopija edina med

afriškimi državami, kljub številnim poskusom predvsem s strani Italijanov, ni bila nikoli kolonizirana. Še vedno živijo spomini na pakt neuvršenih in prijateljstvo med zadnjim etiopskim cesarjem Hailem Sellasie in Josipom Brozom. Sama država ima korenine v davnem Aksumitskem kraljestvu, ki se je v 1. st. n. š. pojavilo na območju današnje severne Etiopije in južne Eritreje. Zgodovina pa sega še dalje nazaj s prvim etiopskim cesarjem Menelikom I, ki naj bi po legendi bil sin svetopisemskega modrega kralja Solomona in kraljice Makede iz Sabe. Kakorkoli že, sprehod po glavnem mestu, ki nima kanalizacije in je polno na cesti živečih revežev, je predvsem srečanje s težko etiopsko vsakdanjostjo.

Kljub temu lahko kar sredi mesta, oziroma po različnih vrtovih in parkih, opazujemo nekatere tipične ptice vzhodne Afrike. Med pogostejšimi so v Addis Ababi predvsem grlica *Streptopelia lugens*, muhar *Muscicapa adusta*, medoses *Nectarinia tacaze*, ki se imenuje po eni izmed večjih etiopskih rek, najpogostejši vrabec pa je *Passer swainsonii*. Številni so različni predstavniki družine ščinkavcev, na primer grilček *Serinus tristriatus*. Kot zanimivost naj povem, da so grilčki *Serinus* na splošno zelo številno zastopani v Vzhodni Afriki, iz Etiopije pa so znane kar štiri endemične vrste tega rodu. Tri med njimi so znane le z nekaj majhnih območij, dve pa sta bili odkriti in opisani šele pred dobrimi dvajsetimi leti.

Prva večja postojanka na moji poti po severnem delu države je bilo jezero Tana, kakšnih 500 km severozahodno od Addis Ababe. Ta ogromna vodna površina (350 km²) je edino pomembnejše jezero v Etiopiji, ki ni del jezerskega sistema Velikega tektonskega jarka. Iz njega izvira Modri Nil, največja etiopska reka. Jezero samo ni posebej primerno za opazovanje ptic, saj je obrežje zaradi gostih sestojev papirusa *Cyperus papyrus* neprehodno, v plitvi vodi pa živijo paraziti *Schistosomia*, ki povzročajo nevarno bolezen bilharziozo. Zato sem se osredotočil predvsem na prvih pet kilometrov Modrega Nila, ki je že tukaj po širini primerljiv z reko Dravo v Mariboru, obiskal pa sem tudi znamenite slapove, ki se nahajajo 30 km nižje po reki. Tukaj uspeva vzdolž reke dobro razvit pas subtropskega gozda, medtem ko je okolica precej suha. Kjer Nil ni ukleščen med strme bregove, so pogosta tudi različna močvirja in mrtvi rokavi. Vsem seveda najprej padejo v oči najbolj pisane ptice. Prava paša za oči so različni vpjati Coraciiformes, od katerih sem se srečal s čebelarjema vrste *Merops variegatus*, ki naseljuje bolj gozdnate predele, in skoraj kičasto rožnato-zeleno obarvanim *Merops nubicus*, ljubiteljem bolj sušnih predelov. Sorodno družbo sem dopolnil še z abesinsko zlatovranko *Coracias abyssinica* in petimi vrstami vodomcev, med katerimi je daleč najpogostejši, z majhnim delčkom svojega areala

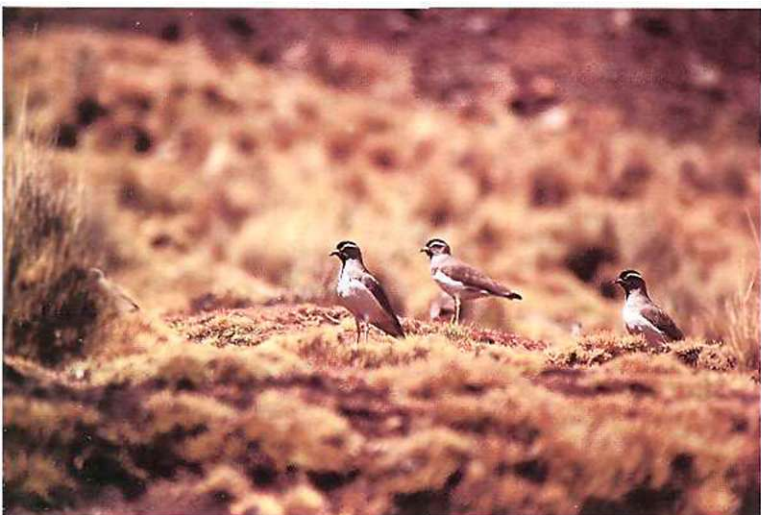
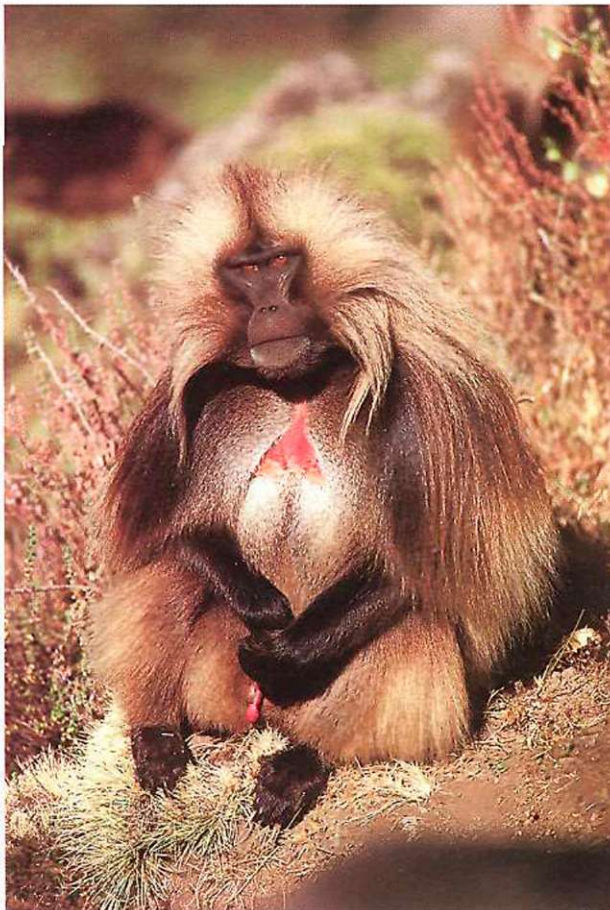

foto: Luka Buzić

Ena izmed mnogih endemitov višje ležečih predelov Etiopije je priba vrste *Vanellus melanocephalus*.

tudi v Zahodni Palearktiki segajoči, črnobeli pasat *Ceryle rudis*. Pri vodnih pticah nikakor ne morem mimo 200 glave jate jakan *Actophilornis africanus*, nenavadnih pobreznikov, ki po obliki telesa in predvsem po obnašanju spominjajo na tukalice. Skupaj sem tukaj v treh dneh zabeležil 120 vrst ptic.

Vrhunec tega dela potovanja pa je bil vsekakor enotedenski izlet po pogorju Simien, katerega del je proglašen za nacionalni park. Izhodišče vzpona je bilo majhno mestece Debark (2700 m n. v.), kjer je mogoče najeti mulo za nošenje prtljage in lokalnega vodiča. Samo območje je daleč od kakršnih koli oblik civilizacije v evropskem pomenu te besede, zato je potrebno vso hrano in ostalo opremo tovoriti s seboj. Pot vodi skozi različne vegetacijske pasove, od katerih pa je tisti na nižjih nadmorskih višinah precej degradiran. Tod srečamo fragmente gozda, ki ga tvorijo predvsem vrste iz rodov *Syzygium*, *Maesa*, *Olea* in druge. Krčenje avtohtonih gozdov je na splošno eden izmed velikih naravovarstvenih problemov Etiopije in večjega dela Afrike. Že zgolj suhoparni podatki o tem pojavu so zastrašujoči: v začetku stoletja je bilo 35-40% države pokrite z gozdom, v petdesetih letih 16%, danes je gozda le še okoli 3%. Ob tem

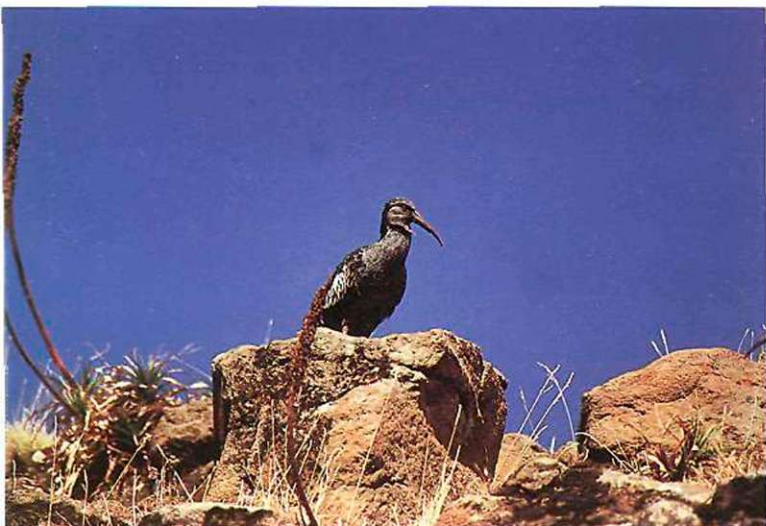

Samci dželade *Papio gelada* so za razliko od samic hvaležna tarča za naravoslovnega fotografa.

Pisani čebelar vrste *Merops variegatus* prispeva k slikovitosti gozdnate oaze v okolici slapov Modrega Nila.

se letno še vedno poseka okoli 200.000 ha. Vzroki so predvsem v hitrem naraščanju prebivalstva (kar 3% letno), širjenju kmetijskih površin, krčenju gozda zaradi pridobivanja pašnih površin in uporabi lesa za kurjenje. Naravne gozdove so ponekod v višjih legah nadomestile plantaže evkaliptusa, ki je bil prinesen konec prejšnjega stoletja. V višinskem pasu med 3000 in 3600 m se pojavljajo obsežni gozdni sestoji, v katerih prevladuje drevesasta vresničevka *Erica arborea*. Ta vrsta se pojavlja tudi na obalah in otokih nekaterih mediteranskih držav. Še višje, na planotastih predelih gorovja Simien, dominira nad rastlinskim svetom orjaška lobelija *Lobelia rhynchopetalum*, ki s svojim več kot dva metra visokim socvetjem oblikuje značilno podobo te visokogorske pokrajine. Rastlina požene svoje orjaško socvetje šele po približno 15-20 letih vegetativnega življenja in nato odmre. V skladu z rastlinstvom se spreminja tudi avifauna. Število vrst z nadmorsko višino seveda upada, pri čemer nekatere najbolj spektakularne vrste naseljujejo ravno višje predele. Resničen kralj neba v gorovju Simien je brkati ser *Gypaetus barbatus meridionalis*. Ta v večjem delu Evrope izumrla vrsta je tukaj prav pogosta. V enem dnevu je možno brez večjih težav srečati nekaj parov brkatega sera. Enkrat se mi je ponudila tudi priložnost opazovati brkatega sera pri značilnem početju: spuščanju večje kosti z velike višine na tla. To ponavlja tako dolgo, dokler se kost ne razbije in nato poje kostni mozeg. Zelo zanimiva ptica tega območja je planinska vrana *Pyrhocorax pyrrhocorax baileyi*. V Etiopiji živita dve popolnoma ločeni populaciji te vrste, od katerih se prva (v pogorju Simien) nahaja približno 2500 km južno od sklenjenega areala vrste v Evropi in Aziji, druga (v gorovju Bale) pa še 800 km južneje. Nekateri domnevajo, da sodita obe etiopski populaciji v dve podvrsti. V času mojega obiska so se planinske vrane zadrževale tudi na nižje ležečih

Enigmatični ibisi vrste *Bostrychia carunculata* sodijo med najbolj opazne in najglasnejše ptice Etiopskega višavja.

pašnikih, kjer so se prehranjevale v velikih jatah. Posebej sem se razveselil opazovanja jate 60 osebkov endemične pribe *Vanellus melanocephalus*. Po njihovem obnašanju sodeč očitno niso gnezdile. Gnezdilna sezona v Etiopiji ni tako strogo omejena kot pri nas, kar je razumljivo spričo skoraj popolnoma enake dolžine dneva tekom celega leta in veliko manjšimi letnimi nihanjmi v temperaturi. Gnezditvev je bolj odvisna od padavin, saj nekatere vrste gnezdiijo povečini v deževni dobi ali takoj po njej (npr. kukavice in tkalci), nekatere pa v sušnem delu leta (npr. čebelarji). Na splošno več ptic gnezdi v deževni dobi, kljub temu pa lahko velika večina vrst gnezdi tekom celega leta.

V tem pogorju se pogosto pojavljajo tudi nekatere ptice selivke, ki sicer gnezdiijo na območju Zahodnega Palearktika, nekatere med njimi so običajne tudi v Sloveniji, na primer puščavec *Monticola solitarius*, rdečegrļa cipa *Anthus cervinus* in močvirski lunj *Circus pygargus*. Zanimivo je, da so bile tudi vse palearktične vrste kupčarjev že popolnoma v poletnem perju. Na koncu ne morem mimo impresivnega velekljunega krokarja *Corvus crassirostris*. Ta največji predstavnik družine vranov se v Etiopiji pogosto pojavlja vse do 4000 m nad morjem. Od sesalcev je prava posebnost gorovja Simien endemični pavijan dželada *Papio gelada*, ki živi v velikih krdelih, tudi do več sto osebkov skupaj.

Obiskal sem še gorovje Bale na jugu države. Vmes sem seveda prepotoval kar nekaj sto kilometrov po bolj ali manj nemogočih cestah Etiopije, a o tem ne bi izgubljal besed. Nato pa še z internim letom Ethiopian Airlines do letališča Goba, 300 km južno od glavnega mesta. Letališka pista je seveda makadamska, ob njej pa ni nobene zgradbe. Letalo pristane tako rekoč sredi ničesar na vrhu ravne visokogorske

planote. Kljub vsemu je vse naštetu le malenkost, ki daje doživetemu še dodaten pridih pristnosti. Gorovje Bale je sicer podobno zgoraj opisanemu, vendar se v nekaterih pogledih kar precej razlikuje. Pomembna razlika je v količini padavin, saj v gorovju Bale pade bistveno večja količina padavin. Posebej v višjih legah so popolnoma jasni in sončni dnevi prej izjema kot pa pravilo. Jutra so pogosto meglena, včasih pade celo slana. Tukaj je veliko bolje ohranjen višinski gozd, v katerem prevladujejo vrste iz rodov *Juniperus*, *Podocarpus* in *Arundinaria*, zelo značilno drevo pa je *Hagenia abyssinica*. Ta gozd uspeva vse do nadmorske višine 3200m, na višjih legah se pojavljajo obsežna močvirja in celo manjša jezera, ki so pomembno bivališče za nekatere endemične vrste ptic. V kraju Dinsho se nahaja informacijski center nacionalnega parka Bale. Njegova okolica je zelo primerna za opazovanje značilnih gozdnih ptic tega območja. Med zanimivejšimi vrstami velja omeniti skrivnostnega oranžno obarvanega drozga *Zoothera piaggiae* in endemično vrsto *Parophasma galinieri*, najpogostejše ptice pa so *Bradypterus cinnamomeus*, *Cossypha semirufa*, *Turdus olivaceus*, *Parus leuconotus* in edina gnezdeča vrsta listnice v Etiopiji *Phylloscopus umbrovirens*. Med opazovanjem ptic pogosto naletimo na različne vrste sesalcev, kot je na primer vitorožec gorski niala *Tragelaphus buxtoni*, še eden iz množice 31 endemičnih vrst sesalcev Etiopije. Večina sesalcev ni prav nič plašnih, tako da jih lahko opazujemo relativno od blizu. Nekoliko sem se izogibal le svinjam bradavičarkam *Phacochoerus aethiopicus*, še posebej samicam z mladiči, čeprav tudi te niso kazale posebnega zanimanja zame. V okolici močvirij in jezer so bile številne jate (do 170 osebkov) ibisov *Bostrychia carunculata*. Nič kaj plašne ptice so se prehranjevale predvsem na ekstenzivnih pašnikih. Morda si to pri ibisih nekoliko težje predstavljamo, vendar so te jate izredno hrupne, kar pa je nasploh značilnost tega rodu. Te ptice sicer gnezdiijo kolonijsko v skalnatih votlinah

Kanja vrste *Buteo auguri* je razširjena povsod v Etiopiji, najpogostejša pa je v nacionalnem parku Simien.

ORNITOLOŠKI POTOPIS

v etiopskem visokogorju. Ena od slabše poznanih endemičnih vrst Etiopskega višavja je gos *Cyanochen cyanopterus*, katere sorodstvene povezave z drugimi plovci so nepoznane, ekološko in sorodstveno naj bi ji bila še najbližja vrsta *Chloephaga melanoptera* iz južnoameriških Andov. Najpogostejša vrsta v grmičevju okoli močvirnatih predelov je brškinka vrste *Cisticola galactotes*, predstavnica v Vzhodni Afriki zelo številno zastopane skupine ptic (več kot 30 vrst). To območje je zelo bogato s pticami, saj živi tu okoli 80% vseh vrst značilnih za afrotropski visokogorski biom. Samo območje nacionalnega parka Bale je zelo redko poseljeno, tukajšnji ljudje se v glavnem ukvarjajo z nomadskim tipom pašništva. Še nedavno nazaj so tukaj prebivale zelo primitivne skupnosti, ki so še vedno živele v votlinah. Začasno zapuščene kolibe nomadov sem nekajkrat uporabil za prenočevanje na svoji poti po teh gorah. Vendar se mi je ta domačnost kaj kmalu maščevala z napadom množice sestradanih bolh, tako da sem se v bodoče raje držal varnega zavetja svojega šotorja. Območja nacionalnega parka nad 3500 metri nadmorske višine so v glavnem precej gola, tako da se nam tukaj odpira pogled preko prostranih planot s posameznimi položnimi vrhovi. Zelo številne so tukaj različne vrste ujed. Od gnezdičk si posebno pozornost zasluži kafrski orel *Aquila verreauxii*, redka vrsta najbolj odmaknjenih predelov gora. Veliko bolj pogosti kot v Evropi so južni sokoli *Falco biarmicus*, srečamo pa lahko tudi številne postovke *Falco tinnunculus*. Obdobje sredi februarja je bilo tudi čas selitve stepskih orlov *Aquila nipalensis* proti njihovim gnezdiščem v centralni Aziji. Precej so me presenetila tudi opazovanja sov, od katerih sem se največkrat srečal z gorskim virom *Bubo capensis*. Enkrat sem ga zalotil celo med sedenjem na kamnu sredi počasi tekočega potoka. Druga zanimiva in precej slabo poznana vrsta je *Asio abyssinicus*, štiri osebkke sem opazoval na njihovem dnevnem počivališču. Izkušnja posebne vrste je hoja po planoti Sanetti na 4100m, kjer uspevajo le še različni mahovi in lišaji. Zaradi nenavadne podobe pokrajine človek dobi občutek, kot da hodi po nekem drugem planeti. Ta občutek nekoliko kvari le najvišja cesta v Afriki, ki prečka planoto in se nato spusti navzdol v gozd Harrena, kjer kot divja rastlina uspeva kavovec *Coffea arabica*. Če je kdo slučajno mislil, da je kava doma v Braziliji, se je bridko zmotil. Nekakšen simbol nacionalnega parka Bale je etiopski šakal *Canis simensis*, nepravilno imenovan tudi etiopski volk oziroma lisica. Zadnja preživela populacije te izjemno ogrožene vrste živi tukaj in po zadnjih ocenah šteje okoli 300 osebkov. Glavni problem je v tem, da se ti šakali križajo s prostoživečimi udomačenimi psi nomadov, tako da pravzaprav nihče ne ve, koliko »čistih« etiopskih šakalov sploh še živi. V času mojega obiska so to vrste intenzivno proučevali italijanski znanstveniki, ki si tudi prizadevajo za njihovo varstvo.

Zadnji teden svojega bivanja v Etiopiji sem si privoščil nekaj »počitka«. Najprej sem obiskal Wendo Genet, kraj sicer znan predvsem po številnih izviri termalne vode in pomemben letoviški kraj za maloštevilne Evropejce in še bolj redke premožnejše prebivalce Etiopije. Kraj se nahaja na precej strmem pobočju, ki ga prekriva zelo dobro ohranjen pravi subtropski vlažni gozd. Posledično je tudi avifauna tega območja popolnoma drugačna kot v višje ležečih gozdovih. Prevladujoča vrsta je predstavnica zelo raznolike družine penic *Camaroptera brachyura*, ki tukaj gnezdi v zelo visokih gostotah. Zelo pogost je tudi črno-belemu srakoperju podoben, vendar nesoroden *Laniarius ferrugineus*. Uvrščen je v endemično afriško družino čagr Malaconotidae. Najbolj spektakularna ptica je nedvomno kot šoja velik in čudovito pisan *Tauraco leucotis*. Par teh ptic sem opazoval celo pri gradnji gnezda. Iz reda plezalcev bom omenil le endemičnega detla *Dendropicos abyssinicus* in pa majhnega medosleda *Indicator minor*. Medosledi so vsi gnezditveni paraziti, med njihove najpomembnejše gostitelje pa sodijo detli. V gozdnatih predelih Wendo Geneta izvira več precej vodnatih potokov, ki so prebivališče vodomca *Alcedo semitorquata* in pastirice *Motacilla clara*. Slednja po obliki, obnašanju in gnezditvenem habitatu spominja na našo sivo pastirico.

Zadnja postaja na moji poti so bila različna jezera v dolini Velikega tektonskega jarka. Jezera se precej razlikujejo po globini in stopnji alkalnosti ter tako privabljajo popolnoma različne vrste ptic. Največji nasprotji predstavljata jezera Awasa in Abiata. Prvo ima dobro razvito vodno rastlinje in je bogato z ribami, drugo pa je plitvo in zelo alkalno, v njem živijo le nekatere nižje živali in rastline. Kljub prenaseljenosti je tukaj savana precej dobro ohranjena. V času mojega

foto: Luka Božič
Nekoliko redkejša prebivalka z lokvanji obraslega jezera Awasa je prikupna rasa vrste *Nettapus auritus*.

foto: Luka Božič

Mnogi si Afriko težko predstavljajo brez papig - v Etiopiji je med njimi najpogostejša endemična vrsta *Agapornis taranta*.

obiska, ko je bil višek sušne sezone, je bila suha kot poper. Tukaj uspevajo predvsem različne vrste akacij *Acacia*, druge značilne drevesne vrste pa so iz rodov *Combretum*, *Commiphora*, *Terminalia*, *Boswellia* in podobne. Pogosti so tudi do več metrov visoki mlečki *Euphorbia*, ki v sušnih predelih starega sveta nadomeščajo kaktuse. Opazovanje ptic v savani je pravi užitek – teren je pregleden, ne preveč naporen, ptic pa se kar tare. Nič čudnega, saj je tako imenovani somalijsko-masajski biotop po raznolikosti ptičjih vrst v Afriki na prvem mestu. Tukaj lahko srečamo različne vrste kljunorožcev (*Tockus erythrorhynchus*, *T. deckeni* in *Themprichii*), ki pa se precej razlikujejo od svojih gozdnih sorodnikov iz rodu *Ceratogymna*. Zelo tipični prebivalci tega okolja so vpjati iz endemične afriške družine Phoeniculidae. To so bleščeče črno obarvane ptice z dolgim repom in kljunom kot smrdokavra. Nenavaden je tudi sicer skromno zastopan, vendar v celoti endemičen red mišjakov Coliiformes. Ime so dobili po značilnem plezanju, s katerim se vzpenjajo po vejah dreves. V plitvinah jezera Abiata se zadržujejo jate tisočih plamencev *Phoenicopterus ruber* in še nekoliko številnejših malih plamencev *P. minor*. Tukaj se prehranjujejo predvsem z enoceličnimi kremenastimi algami, ki tudi dajejo značilno rožnato barvo njihovemu perju. Pobrežniki so bili bogato zastopani z nekaj tisoč togotniki

Philomachus pugnax in nekaj sto pritikavimi deževniki *Charadrius pecuarius*. Kakšnih 500 rac žličaric *Anas chrypeata* je poskrbelo za dobro zastopanost račje favne, na plitvini pa je posedalo tudi nekaj ribjih galebov *Larus ichthyaetus*. Od res številnih savanskih ptic bi omenil medosleda *Indicator indicator*, po katerem je družina dobila ime; ta naj bi namreč imel navado medarskemu jazbecu *Mellivora capensis* pokazati gnezdo čebel, kjer nato vsak dobi svoje. Zanimiva je ena izmed najmanjših ujed na svetu, pritikavi sokol *Polihierax semitorquatus*, velik kot malo večji srakoper, ki je specializiran za plenjenje tkalčjih mladičev iz gnezd. Četudi se le za hip pomudimo še ob jezeru Awasa, moram povedati, da je to jezero čapelj in štokelj. Največji med njimi je marabu *Leptoptilos crumeniferus*, na tleh navidez neroden in okoren, v zraku pa eden izmed najspretnjših jadrancev med pticami. Na večjih drevesih ob obali jezera je kolonija kakšnih sto parov te vrste. Sorodnik štokelj in čapelj je tudi senčar *Scopus umbretta*, v okolici tega jezera zelo pogosta vrsta. Ta ptica zgradi ogromno, lahko več sto kilogramov težko gnezdo, ki ga namesti v rogovilo drevesa. Sam sem si imel priložnost ogledati takšno gnezdo na drevesu, le nekaj metrov od vhodnih vrat ene izmed hiš. Od čapelj so najpogostejše čopaste *Ardeola ralloides* in male bele čaplje *Egretta garzetta*, povsod pa so tudi sveti ibisi *Threskiornis aethiopicus*. Nekoliko redkejši je goljat *Ardea goliath*, največja čaplja na svetu, velika skoraj kot marabu. Pravi magnet za različne sadjejede ptice so ogromna drevesa iz rodu *Ficus*. Tukaj se zbirajo kljunorožci *Ceratogymna brevis*, pisani golobi *Treron waalia* in dolgorepi rdečeperutci *Onychognathus tenuirostris* ter se prehranjujejo z majhnimi dozorelimi figami. Omenjeni vrtovi in parki pa gostijo takšne vrste, kot je na primer endemična papiga *Agapornis taranta*, cvetoče grme pa obiskuje iridescentno zelen medoses *Nectarinia pulchella*. Čeprav morda nekoliko spominjajo na južnoameriške kolibrije, pa medosesi niso z njimi v nikakršnem sorodu. Medoses se med prehranjevanjem oprime stebela rastline, medtem ko kolibriji pijejo nektar kar v letu. Povzetek teh nekaj dni v številkah je osupljiv: 205 opaženih vrst, največ v enem dnevu pa 120.

Vedno več ljudi potuje v eksotične kraje in spoznava nove ljudi, pokrajine in ne nazadnje naravo. Tako je tudi prav, le redki v tej množici turistov pa se zavedajo, da se narava tudi tam velikopotezno uničuje. Pa čeprav se zdi na prvi pogled še tako neokrnjena. Etiopija ni pri tem nobena izjema. Nekatere probleme sem na hitro omenil, obstaja jih žal še veliko več. Kot prva afriška država pa je Etiopija izdala knjigo Important Bird Areas (IBA) of Ethiopia in v njej določila 69 mednarodno pomembnih območij za ptice v državi. Koliko jih je ostalo še neodkritih, sicer ne vemo, je pa to vendarle prvi korak. ■ ■ ■

Kaj naredimo, če najdemo ptičjega mladiča, ki še ne zna leteti, izven gnezda?

Damijan Denac in Tomaž Mihelič

V večini primerov mladiča pustimo tam, kjer je in se čimprej odmaknemo. Izjemoma ga v primeru, če ga ogrožajo mačke ipd., postavimo na varnejše mesto v bližini (gram, drevo, živa meja) in se odmaknemo. To mesto mora biti dostopno staršem, ki mladiča hranijo.

Obrazložitev: Ptičje mladiče glede na čas, kako dolgo ostanejo v gnezdu, uvrščamo v dve skupini: **GNEZDOMCI**, ki gnezdo praviloma zapustijo šele, ko poletijo (npr. pevci, ujede) in **BEGAVCI**, ki gnezdo zapustijo kmalu po izvalitvi, še preden poletijo (npr. kure, pobrezniki).

Običajno in naravno je torej, da naletimo na begavca, ki ne zna leteti. Begavci si sami iščejo hrano, ponavadi v spremstvu staršev. So varovalnih barv in se odlično skrivajo. Vrsta z mladiči - begavci v urbanih predelih ponavadi ni.

Prav tako se lahko izven gnezda znajde gnezdomec. Do tega najpogosteje pride, ker so se zaradi neke nevarnosti mladiči prehitro speljali iz gnezda. Ob nevarnosti (npr. človek ali mačka pri gnezdu) mladiči, ki še ne letijo, poskačejo iz gnezda. Mladiči kosov, ki jih pogosto najdemo nezmožne letenja izven gnezda, so tam največkrat zaradi omenjenega vzroka.

Mladič poljskega vrabca - zanj še vedno skrbijo starši!
foto: Damijan Denac

Takšnega mladiča pustimo ali ga premaknemo na bližnje varnejše mesto (v gost gram). Starši namreč zanj še vedno skrbijo (mu prinašajo hrano, ga s klici opozarjajo na nevarnost), zato bi mu, če bi ga odnesli, lahko povzročili veliko škodo.

Včasih mladiča iz gnezda izrinejo vrstniki ali ga vržejo starši (lahko zaradi shiranosti, ker je najšibkejši ali zaradi bolezni), kar je naraven pojav. Ljudje mnogokrat mladiča vzamejo iz narave in ga želijo sami dokrmiti in vrniti v naravo. Ta sicer plemenit namen se v praksi rad izjalovi, na ta način se pogosto naredi več škode kot

koristi, saj za ptico ne znajo oz. (odvisno od vrste) je tudi praktično nemogoče poskrbeti, da se normalno in naravno razvije. Takšna ptica v umetni reji pogosto pogine ali je kasneje vedenjski spaček.

V posameznih redkih primerih je vendarle možno ptici pomagati, vendar preden jo vzamete iz narave, dobro razmislite, če je starši res ne oskrbujejo, če so potencialne možnosti za uspešno vzrejo in če so, kdo se bo s ptico ukvarjal. Svetujemo, da se pred to odločitvijo posvetujete s kakšnim od strokovnjakov v društvu, ki ima več izkušenj.

ZBIRANJE PODATKOV ZA ORNITOLOŠKO KRONIKO za leto 2000

Po nekajletnem premoru vas ponovno vabimo k zbiranju podatkov za Ornitološko kroniko. V njej bi, tako kot včasih v *Acrocephalusu*, enkrat letno objavili zanimive podatke o pticah bodisi zaradi nenavadnega kraja, števila ali datuma opazovanja. Sem sodijo tudi prva in zadnja opazovanja pri selivkah. S kroniko želimo dobiti boljši pregled nad (sezonskim) pojavljanjem ptic v Sloveniji. Poleg tega bo podatke, ki bi sicer ostali zapisani samo v beležkah, mogoče koristno uporabiti in citirati. In kako lahko prispevate k Ornitološki kroniki? Preglejte beležke za leto 2000, izpišite zanimive podatke (pri vsaki vrsti naj bo naveden datum in kraj opazovanja, število osebkov ter posebnosti) in jih do konca avgusta 2001 pošljite na naslov eva.vukelic@kiss.uni-lj.si ali na naslov uredništva: DOPPS, p. p. 2722, 1001 Ljubljana, s pripisom Ornitološka kronika. Podatki bodo objavljeni v eni naslednjih številčk Sveta ptic.

VELIKI DETEL - PTICA LETA 2001

Letošnja akcija ptica leta je v polnem teku. Pred kratkim ste dobili domov zloženko, ki opisuje življenjski prostor in navade te ptice. Del zloženke sta obrazca za popis pojavljanja in gnezd velikega detla. Uspeh akcije ptica leta je odvisen predvsem od vas članov DOPPS. Več nas bo sodelovalo, bolj bo akcija uspešna. Zato na svoje izlete v naravo vzemite obrazca in jih izpolnite ob vsakem srečanju z velikim detlom.

foto: Mirko Penušek

ONESNAŽEVANJE MORJA Z NAFTO

Andreja Ramšak

foto: Underhill Avian Demography
Reševanje pingvinov.

Že med prvo svetovno vojno se je začelo onesnaževanje morja z nafto. Onesnaževanje z nafto je dobilo še večje razsežnosti po drugi svetovni vojni, ko je nafta postala glavni vir energije. Razlitja nafte in namerna odlaganja le-te v morje so se povečevala v 50 in 60-ih letih. Svetovno zaskrbljenost je povzročilo razlitje nafte iz tankerja Torrey Canyon leta 1967 ob angleški obali. Še večjo zaskrbljenost svetovne javnosti je povzročilo razlitje nafte ob spopadu v Perzijskem zalivu januarja 1991 in še prej razlitje nafte s tankerja Exxon Valdez marca 1989. Skupaj s tem so bili vloženi vedno večji napor v raziskovanje škodljivih učinkov nafte na okolje in živa bitja.

Katastrofalna razlivanja nafte niso nekaj novega. Po ocenah Mednarodne pomorske organizacije se je ob vojni v Perzijskem zalivu zlilo v morje skoraj 260 milijonov litrov nafte. Kar je morda celo manj kot ob iraško iranski vojni leta 1983, ko naj bi se po ocenah izlilo v morje kar 300 milijonov litrov nafte. Največje onesnaženje morja z nafto se je zgodilo leta 1979, ko je nafta iztekala iz vrtine naftne ploščadi v Mehiškem zalivu. V morje je izteklo 556 milijonov litrov nafte. Iz tankerja Exxon Valdez se je izlilo samo 416 milijonov litrov nafte.

V začetku 70-ih let je okoli 35 odstotkov ogljikovodikov, ki tvorijo nafto, prišlo v morje z razlitjem iz tankerjev in z namernim odmetavanjem odpadne nafte. Preostala nafta pride v morje z industrijskimi in komunalnimi odplakami iz mest, odlaganjem iz atmosfere in s pronicanjem iz naravnih ležišč nafte. Največ nafte pride v morje s kopnega in je posledica človekove dejavnosti. Izlivanja nafte s tankerjev in pri vrtnanju vrtnin so občasna in velika ter zaradi tega povzročijo resne posledice na lokalnem živalstvu in rastlinstvu. Konec 70-ih let se je onesnaževanje morja z nafto povečalo. Tako je 45 odstotkov nafte, ki je onesnažila morje, prišla vanj z razlitjem iz tankerjev in z namernim odmetavanjem starih neuporabnih olj iz tankerjev in ladij.

Ko se nafta razlije po vodni površini, zelo hitro prekrije veliko površino. Debelina sloja je lahko od mikrometra (ene milijoninke metra) ali do nekaj centimetrov. Nekatera olja potonejo in se gibljejo pod površino ali vzporedno z dnom v vodnem telesu. Valovi in tokovi premešajo olja in vodo. Tako nastane emulzija olj in vode ali vode in olj. Prva se na začetku ob nastanku močno razširi in se kasneje ne širi več. Slednja vsebuje 10 do 80 odstotkov vode. Takšno emulzijo opisujejo kot čokoladno kremo zaradi debelega, viskoznega rjavega videza. Preostala olja sestavljajo katran, ki tvori kroglice ali madeže podobne palačinkam, ki jih valovanje in tokovi odnesejo na obalo, lahko pa se razlomijo in potonejo na dno. Pri razlitju hlapne snovi hitro izhlapijo, se vežejo na organske delce v zraku, ki jih veter lahko zanese daleč stran in tam povzročijo onesnaženje. Čas zadrževanja naftnih madežev na obali je različen in je odvisen od lastnosti sedimenta oziroma podlage. Na kamniti obali običajno izginejo naftni madeži v nekaj dneh. Na žalost se ostanki nafte zadržujejo v plitvinah, ki so pogosto zaščitene pred tokovanjem morja in v mokriščih tudi več kot deset let.

**Tudi v tem letu se je zgodilo že nekaj razliti
nafte iz tankerjev. Eno odmevnejših je bilo
16. januarja 2001, ko je tanker Jessica
nasedel pred obalo otoka San Cristobal,
ki sodi v Galapaški arhipelag - znan po
svoji endemični flori in favni. Naftni madež
je dosegel obalo otoka, vendar na srečo
ni povzročil smrti velikega števila živali.
Zaradi onesnaženja je poginilo nekaj
morskih iguan in morskih levov.**

Odstranjevanje razlite nafte vključuje mehansko odstranjevanje, kemično in ojačano biorazgradnjo. Odstranjevanje naftnih madežev je smiselno, ko so ogrožena ekonomsko ali biološko pomembna območja. Kemikalije, ki jih dodajo naftnim madežem, pospešijo gibanje olj v vodni stolpec. Ojačana biorazgradnja pomeni dodajanje dušika, fosforja in mikrobov, ki razgrajujejo olja v nafti. Bakterije, kvasovke in nitaste glive so sposobne metabolizirati lahke in strukturno enostavne ogljikovodike in neogljikovodike. Razgradnja nafte z mikrobi poteka v aerobnih razmerah. Dlje časa rabijo za razgradnjo sestavin z večjo molekularno težo (razpolovna doba za koronen je 16 let, za naftalen je 2 leti). Mikroorganizmi razgradijo nafto na vodo, ogljikov dioksid in maščobne kisline. Težje in bolj kompleksne snovi potonejo na dno. Lahko se vežejo na detritus, gline, mikrobe, fitoplankton v vodnem stolpcu in tako vezane potonejo na dno. 40 do 80 odstotkov surovih olj potem metabolizirajo mikroorganizmi, ki so na dnu. Olja požrejo tudi nevretenčarji in vretenčarji.

Škodljivi učinki na živa bitja so različni: manj svetlobe, spremenjen pH vode, manj raztopljenega kisika, težje dihanje - slabši sprejem kisika iz vode, spremeni se habitat (na voljo je manj razpoložljive hrane) in toksični učinki. Učinki onesnaženja z nafto na ptice so različni. Pticom se naolji perje in jajca, nafto tudi požro. Naoljenemu perju se spremeni struktura in se zlepi. Zaradi

naoljenja pride tudi do draženja oči. Smrt običajno nastopi zaradi podhladitve in utopitve, saj perje ne opravlja več svoje naloge. Še posebej so za ptice usodne velike spremembe v življenjskem prostoru. Najbolj so prizadete skupine ptic, ki večino življenja preživijo v vodi (Alcidae, Anatidae, Spheniscidae). Ptice požrejo nafto, ko si urejajo perje, jo pijejo, se hranijo z onesnaženo hrano in vdihujejo olja, ki izhlapevajo. Samo zaužitje nafte ni pogubno, posledica so številni subletalni učinki, ki oslabijo organizem. Smrt nastopi zaradi stradanja in bolezn, oslabiljene ptice so tudi lažji plen predatorjem. Škodljivi učinki zaužitja nafte so draženje prebavnega trakta, pljučnica, poškodbe rdečih krvničk, oslabiljen imunski sistem, hormonsko neravnovesje, zmanjšano razmnoževanje, zavrtta rast mladičev, nenormalno starševsko vedenje itd.. Embriji ptičev so zelo občutljivi na nafto. Z od nafte umazaniam perjem si onesnažijo gnezdo in jajca. Že zelo majhne količine nekaterih olj (1-20 ml) so zadosti, da embrio umre, še posebej v zgodnjih stopnjah razvoja.

Onesnaženje z nafto ima na življenjsko okolje ptic takojšen in dolgoročen vpliv. Takojšen vpliv imajo hlapi olj in pomanjkanje hrane. Dokler poteka čiščenje njihovega življenjskega okolja, je le-to neuporabno. Dolgoročne vplive je težje dokumentirati, v močno onesnaženih mokriščih se za leta in leta spremeni vrstna sestava rastlinskih in živalskih združb. Ugotovili so, da ima občasno zmanjšanje preživetja spolno zrelih osebkov večji učinek na populacije morskih ptic kot občasno zmanjšanje gnezditvene uspešnosti. Dolgoživeče morske ptice, ki imajo majhnen reprodukcijski potencial, si najtežje opomorejo po katastrofalnih razlitjih nafte. Narasčanje števila pri dolgoživečih morskih pticah potem, ko je njihovo število po onesnaženju močno upadlo, je nemogoče, dokler preživetje in gnezditveni uspeh upadata. Smrtnost in zmanjšano reprodukcijo, ki jo povzročita razlitje nafte, je lažje zabeležiti na nivoju kolonije kot na nivoju vrste. Smrtnost zaradi naravnih vzrokov in človekovih posegov (komercialni ribolov), vreme, pomanjkanje hrane in gibanje ptic znotraj nekega območja lahko prikrijejo posledice enega ali ponavljajočih se razlitij nafte. Na primer: populacije morskih ptic v Zahodni Evropi narasčajo kljub dolgoletnim občasnim razlitjem nafte, ki so vselej zmanjšale število ptic. Brodolom tankerja Exxon Valdez marca 1989 v ožini Princa Williama na Aljaski je povzročil pomor 100.000 do 300.000 ptic. Lokalne populacije vsaj sedmih vrst so bile močno zmanjšane in preteči je moralo veliko let, da so bili regionalni učinki te nesreče dobro vidni in znani.

Reševalna akcija afriških pingvinov

Dne 23. junija 2000 je potonila ladja Treasure, ki je prevažala železovo rudo. Iz poškodovanega rezervoarja za gorivo je izteklo približno 400 ton nafte. Velik naftni madež

je 25. junija dosegel obalo Robbenovega otoka, 27. junija pa še obalo Dassenovega otoka, kjer živi okoli 15 000 gnezdečih parov afriških pingvinov *Spheniscus demersus*. Zaradi neobičajno mirnega vremena za ta letni čas so morski tokovi zanesli oljni madež prav na obalo Dassenovega otoka. Ob običajnih vremenskih razmerah bi oljni madež sicer odneslo proti afriški celini, kjer ni pingvinov. Potapljače so pri nameščanju cevi, s katerimi bi izčrpali gorivo, ki je ostalo v ladijskem trupu, ovirali močni tokovi. Izteklo bi lahko še 900 ton nafte, ki bi močno onesnažila morje in še bolj ogrozila afriške pingvine.

Dne 2. julija se je pričela evakuacija 12 000 neonesnaženih pingvinov z Dassenovega otoka v 900 km oddaljeni Port Elizabet, kjer so jih tudi izpustili. Od tam ptice potrebujejo nekaj tednov, preden se vrnejo domov na otoke, do takrat pa bi oljni madež verjetno že odstranili. Nekaterim pingvinom so namestili radijske oddajnike. Z njimi so jim sledili na poti nazaj v njihova bivališča. Pričakovali so, da se bodo prvi afriški pingvini vrnili na otoke okoli 17. julija 2000. Več o njihovi poti domov lahko izveste na naslovu <http://www.uct.ac.za/depts/stats/adu/oilspill/index.htm>

Do 5. julija so ujeli 20 000 močno onesnaženih pingvinov. Tolikšno število teh ptic poje 10 ton rib na dan. Na Dassenovem otoku je ostalo še 5 000 do 10 000 z nafto prekritih afriških pingvinov, ki jih je bilo treba še očistiti. Dne 5. julija 2000 so evakuirali 1200 afriških pingvinov z Dassenovega otoka in 108 njihovih mladičev. Ker so ptice manj skoncentrirane, jih je težko loviti. Za druge ptice, ki so ostale na Dassenovem otoku, jih je 10 odstotkov srednje do močno onesnaženih in 20 odstotkov manj onesnaženih. Z Robbenovega otoka so odstranili 880 afriških pingvinov. Najprej so pticam dali raztopino glukoze in injekcijo vitaminov, da bi si opomogli. Nafto s ptic so očistili tako, da so ptice najprej premazali z jedilnim oljem in nato perje očistili z enim izmed detergentov, ki jih uporabljamo v gospodinjstvu. Z zobno ščetko so očistili vsa peresa in jih posušili pod infra rdečo lučjo. S čiščenjem pa so odstranili tudi maščobo, ki ptice ščiti pred vodo. Zato so jih za nekaj časa spustili v manjše bazene, kjer so jih lahko opazovali veterinarji. Tu so si ptice uredile perje in ga namazale z novo nastalo maščobo. Ob Slani reki, kjer je bil eden izmed zbirnih centrov, so očistili 18 500 pingvinov. Skupno so v vseh zbirnih centrih očistili več kot 23 000 teh z nafto onesnaženih ptic. Pri delu je pomagalo več kot 1200 prostovoljcev. Izjemen je bil odziv z vsega sveta, tako v obliki pomoči strokovnjakov kot denarne podpore reševalni akciji. Pri tej so sodelovale organizacije BirdLife Južna Afrika, Kraljevo društvo za zaščito ptic (RSPB), Južnoafriška nacionalna fondacija za ohranitev obrežnih ptic

foto: Underhill Avian Demography
Obročkan pingvin.

(SANCCOB), Mednarodni sklad za zaščito živali (WWF) Južna Afrika in še številne druge institucije. Organizacija SANCCOB je dobila denarno pomoč v višini 100 000 randov.

Afriški pingvin je izredno ogrožena vrsta. Glavni vzrok za njegovo izumiranje pa so ravno pogosta onesnaženja morja z nafto. Na tem delu poteka zelo gost plovni promet. Leta 1900 je na Dassenovem in Robbinovem otoku živelo približno 1,5 milijona odraslih afriških pingvinov, leta 2000 jih tu lahko preštejemo samo še 150 000. Populacije na teh otokih sestavljajo 40 odstotkov svetovne populacije teh pingvinov in izlitje nafte z ladje *Treasure* je ogrozilo skoraj polovico svetovne populacije te izjemno ogrožene vrste. Pred letošnjo katastrofo je bilo veliko onesnaženje 20. junija 1994, ko je pred Dassenovim otokom potonila ladja *Apollo Sea*. Takrat so rešili 10 000 onesnaženih afriških pingvinov, vendar jih je 6000 poginilo. V 24 urah je tako poginilo 60

foto: Underhill Avian Demography
Z nafto onesnažena obala.

odstotkov ujetih ptic. Izmed preostalih 4000 so skoraj vse preživele in se uspešno vrstile na otoke. Ugotovili so, da sta njihovo kasnejše preživetje in gnezditvena uspešnost enaka kot pri neonesnaženih pticah. ■ ■ ■

Veliki skovik v Gradcu

Postanek velikega skovika *Otus scops*, ki se je med 27. aprilom in 3. junijem 2000 oglašal na zahodnem robu Gradca, je povzročil nekaj zmede med tamkajšnjimi prebivalci. Zaradi monotonega samčevega petja je prvo noč lastnike zemljišča na Baiernstrasse v okrožju Eggenberg obiskala policija. Možje postave so od njih zahtevali takojšnjo izključitev alarmne naprave – prijavo so vložili živčni sosede. Prvo iskanje sledov je bilo neuspešno. V naslednjih dneh in tednih so poskusili pojav pojasniti z delovanjem tehničnih naprav. Razvnele so se strokovne razprave in celo domneve o elektroakustični napravi za odganjanje kun. Strokovno mnenje so predložili še gozdarji in lovci. Počasi se je vendarle izkristalizirala želja po favnistični razlagi tega nenavadnega pojava. Sosedstvo je bilo razdeljeno; nekateri so se pritoževali nad stalnim kratenjem spanja, drugim se je zdelo, da »uspavanko« pogrešajo, kadar je ta v slabem vremenu prenehala. Z najbolj vročo »ugotovitvijo«, da gre namreč za malega skovika, so se domneve že nevarno približale dejanskemu vzroku. Gasilci in lovci so odločno zavrnil zahteve po odstranitvi nočnega vira motenj, češ da za to niso pristojni. Vsi poskusi, da bi skrivnostno žival dobili pred oči, so propadli. Napetost je

popustila šele v zadnjih majskih dneh. Ptico so ljudem v soseski predstavili s kopiranim informacijskim gradivom in neposredno skozi teleskop. Zdaj so se prepričali tudi največji skeptiki.

Pri tem je bilo zelo opogumljajoče dejstvo, da so prav lastniki zemljišča, kjer se je sovica zadrževala, razvili poseben odnos do »svojega« gosta. Bili so namreč prizadeti, ker se v prvih junijskih dneh s stare vrbe žalujke niso več razlegali klici, ki so se jih pred kratkim že tako navadili. Upajo, da obisk po več desetletjih odsotnosti tega majhnega družabnika ni bil zadnji, in nestrpno čakajo na njegov obisk v prihodnje.

Zapis Helmuta Reinbacherja iz Gradca je prevedel Jakob Smole.

avtor: Slavko Polak
Veliki skovik

Nič naučenega? Vse pozabljeno?

Boris Kryštufek

Afera "medved" se je začela povsem neopazno, z odločbo o odstrelu enega samega medveda na območju Lovske družine Lašče, ki jo je že daljnega 20. julija 1999 izdalo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP). Uprava za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje in prostor je sicer protestirala, ljudski glas je tudi vedel povedati, da je medvedovo glavo zahteval eden tedanjih visokih politikov, vseeno pa je resnična nevihta še spala. Potem je MKGP izdalo, eno za drugo (28. septembra in 12. oktobra 1999), dve odločbi za skupen odvzem 70 medvedov. Kasneje je bilo okrog številke veliko polemik in zvitorepih razlag, dejstvo pa je, da v tistih jesenskih dneh ni nihče natančno vedel, kolikšna naj bi bila v lovskem letu 1999/2000 dejanska smrtnost, ki jo bo v medvedji populaciji povzročil človek. Kar smo lahko potegnili iz slabo spisanih odločb, je bila številka 84, to pa bi pomenilo za 70 odstotkov večjo smrtnost glede na niz predhodnih let. Strokovni krogi so protestirali, 37 poslancev je na MKGP naslovilo enajst vprašanj (in nikoli prejelo odgovorov), Lovska zveza Slovenije je sprožila upravni spor (in zmagala), revolt v javnosti pa je bil naravnost nepojmljiv: 70 odstotkov anketiranih Slovencev in Slovenk je nasprotovalo odredbam ministra Smrkolja in samo 15 odstotkov jih je izražalo podporo. Iz napetih, neredko tudi čustveno pregretilih razprav, ki so pozimi 1999/2000 polnile vse slovenske medije, pa je hitro postalo jasno tudi to, da ne gre samo za medveda. V ozadju so bili javni gozdovi, nova lovska zakonodaja, zlasti in predvsem pa priprave na jesenske skupščinske volitve. In v tem času napetih pregovarjanj in nizkih udarcev se je zgodilo tisto najslabše: 24. februarja 2000 je pri vasi Kot medvedka napadla in hudo poškodovala človeka. Strasti so prekipele in javno mnenje se je razklalo na dvoje. Ljudje, živeči v tradicionalnem območju poseljenosti rjavega medveda, so začeli dojemati prisotnost te zveri na "domačem pragu" kot nekaj primerljivega z nemško-italijansko okupacijo, pobude za njegov nadaljnji obstoj pa z medvojno kolaboracijo. Najbolj obnoreli duhovi so pozivali k ponovnemu ustanavljanju vaških straž in domobranstva. Medveda so razglašali za zver "... ki je programirana za ubijanje ...". Iz zatohlih gostilniških omizij so na strani medijev prišle govornice: "Ko uredimo z medvedom, bo treba urediti še z Romi," ali pa: "Tu okoli imamo predvsem dva problema /.../ medvede in cigane". Medved je postal simbol; simbol zla ("Vse pobet! Vse pobet!"), simbol ogrožanja človeka ("Kmet ... se je lani skorajda vsak dan srečal z medvedko ... in katerokoli srečanje bi lahko bilo usodno zanj ali za njegovo

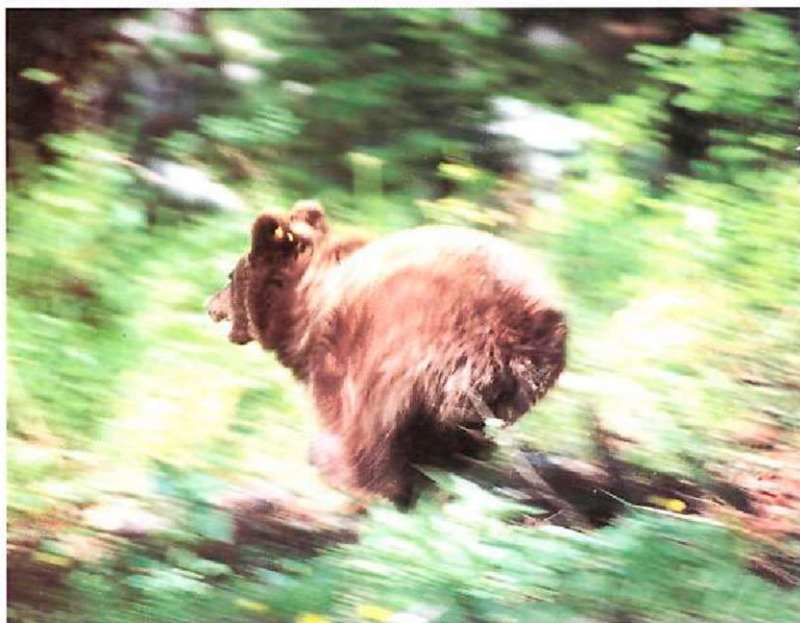

foto: Leon Kebe

Rjavi medved *Ursus arctos*

družino"), simbol ekonomske zaostalosti ("Demografsko in gospodarsko nazadovanje ... občin pa se bo z leti zaradi medvedov še poglobilo."). Postal je tudi ogledalo slaboumja, cenenosti predvolilnih obljub in zlagane za-narodovblagorske politike. "Podpredsednik" vlade Marjan Podobnik je v tistem času potolkel vse možne rekorde. V predvolilni vročici je žrtvi napada v Kotu obljubil odškodnino; ljudem z območja medveda je obljubil rento, vsem pa je lagal, lagal in lagal. Obljubil je idealno rešitev problema: odlov "presežnih" medvedov (živih!), njihova namestitev v ograjenem območju in razpošiljanje po Evropi za potrebe reintrodukcij. In spet je lagal. Ko so bile jesenske volitve mimo, ni nihče več omenjal medveda. Za žival so se ponovno zanimali le še naravoslovci, varstveniki narave, lovci in prebivalstvo, ki si z njo že od nekdaj deli življenjski prostor.

Vseeno pa je afera prinesla nadvse pomembno sporočilo. Instrument "Osrednjega območja medveda", ki mu je bilo usojeno, da četrto stoletja ohranja vitalno medvedjo populacijo, je bil resno načet. Načele so ga socialne, ekonomske in politične spremembe na začetku 90-ih let, nov odnos do lastnine, nepotrebna reforma gozdarstva in demonizacija lovtva. V medvedov življenjski prostor je vdrla ovčereja, politično motivirana, ekonomsko neučinkovita in z državnim denarjem izdatno podprta. Ali je bil ovčerejski program posledica omejenosti, neznanja in pomanjkanja kompetentnosti ali pa je šlo za preračunano

ustvarjanje konfliktov, pri vsem skupaj sploh ni pomembno. Pomembno je, da je število konfliktov bliskovito naraslo, že samo s tem pa so se poslabšale razmere v samem osrčju medvedove domovine.

Osrednje območje medveda pa so načeli tudi novi, proevropski naravovarstveni koncepti. Že leta 1986 je Svetovni sklad za varstvo narave (WWF) predlagal Lovski zvezi Slovenije, naj zmanjša odstrel klateških medvedov, ki so zapustili osrednje območje in se odpravili proti severu. Enake pobude so prišle tudi iz sosednjih držav "Alpe-Adrija", namreč iz Italije in Avstrije. Cilj prizadevanj je bil, da bi vzhodnoalpski prostor naselili medvedi "po možnosti samostojno preko Slovenije". Pojavil se je termin "severozahodni koridor", ki ga je na pot pospremlilo veliko visoko donečih besed in ušesom prijetnih fraz, pa le malo treznih premislekov. Lovska zveza je opozarjala, da se življenjske razmere za nadaljnji obstoj medveda slabšajo, da mora biti osnovni cilj upravljanja z medvedom ohranjanje osrednjega območja in da vzdrževanje koridorja ni nujno v prid takšnim prizadevanjem. Koridor bi moral biti podprt z meddržavnimi dogovori, nekdo pa bi moral jamčiti za nastale škode in jih tudi plačevati. Ti pomisleki so zveneli manj prijetno in so bili zato hitro preslišani. Problemi pa so ostali. V nadaljnjih letih se je pokazalo, da Slovenija ni s koridorjem pridobila kaj drugega kot stroške zaradi plačevanja škod (l. 1998 je nastalo 82 odstotkov vseh škod izven osrednjega območja medveda). Koncem 90-ih let je Triglavski narodni park objavil rezultate študije o možnostih, da medved ponovno zaživi v našem največjem zavarovanem območju: prehodni medvedi da, stalni ne! Smisel koridorja se je začel sesuvati v nič. Slovencem je moralo postati jasno, da za drage denarje pošiljamo medvede na drug konec države, kjer pa jih pravzaprav nihče noče. Avstrijci so sicer od vsega skupaj morda še imeli kakšno korist, Italijani, ki so se vmes odločili za aktivno preseljevanje slovenskih medvedov v Trentino, pa zagotovo ne. Še najslabše pri vsem skupaj pa je morda to, da smo začeli odmikati oči od osrednjega območja medveda in se ozirati proti koridorju prav v času, ko se je v prvem začelo pojavljati vse več težav.

Leta 1993 je skupščina izglasovala "Uredbo o zavarovanju ogroženih živalskih vrst", s katero se je medved iz lovne divjadi prelevil v povsem zavarovano živalsko vrsto. Uredba je dejansko odpravila smisel in potrebo po nadaljnjem vzdrževanju osrednjega območja, s tem pa tudi vplivala na način upravljanja z medvedjo populacijo. Prestop od vprašanja "kje v Sloveniji naj imamo medveda?" do "koliko medvedov naj živi v Sloveniji?" je bil neizbežna posledica nove realnosti. In prav tovrstne številke so dale aferi iz let

1999/2000 najmočnejši pečat. Govoriti se je začelo o najmanj 400 pa o 600 ali celo o več kot tisoč medvedih. Javnost, ki ne pozna konceptualnih in metodoloških težav pri ocenjevanju živalskih populacij, je bila prepričana, da je število medvedov v Sloveniji znano, da pa so številke zmanipulirane v politične namene.

Vrnitev h konceptu osrednjega območja medveda je bila tako edina možnost za nadaljnji obstoj te zveri na Slovenskem; strokovno usklajen predlog je že nared in samo od razmerij politične moči je odvisno, kdaj bo začel opravljati poslanstvo. Pri iskanju medvedove bodočnosti se spet vse manj oziramo proti evropskim sosedom, ki sicer razglašajo veliko lepih načel, brez zadrege pa spregledujejo, kaj vse so na svojem ozemlju že zaigrali. Pogled raje upiramo proti z gozdovi bogatim divjinam visokega dinarskega krasa, ki se neprekinjene vlečejo naprej proti Hrvaški, s katero si Slovenija deli isto biološko populacijo rjavega medveda. V stroki so stvari namreč tako zelo preproste.

V času pisanja teh vrstic je MKGP v gospodarjenje z medvedom ponovno poskusilo vpeljati prakso delnih odločb. Po tem, ko je bila lovna sezona na medveda 31. marca končana, je ministrstvo terjalo nadaljnjih petnajst medvedjih glav. Stroka se je uprla in odločba, ki bi morala biti izvršena v mesecu aprilu 2001, ne bo nikoli podpisana. Smo se le česa naučili? V istem času je župan Kočevja povedal, jasno in glasno, da ima medved bodočnost samo, dokler ne predstavlja ovire nadaljnjemu ovčarjenju. Ali pa smo morda vse naučeno spet na hitro pozabili?

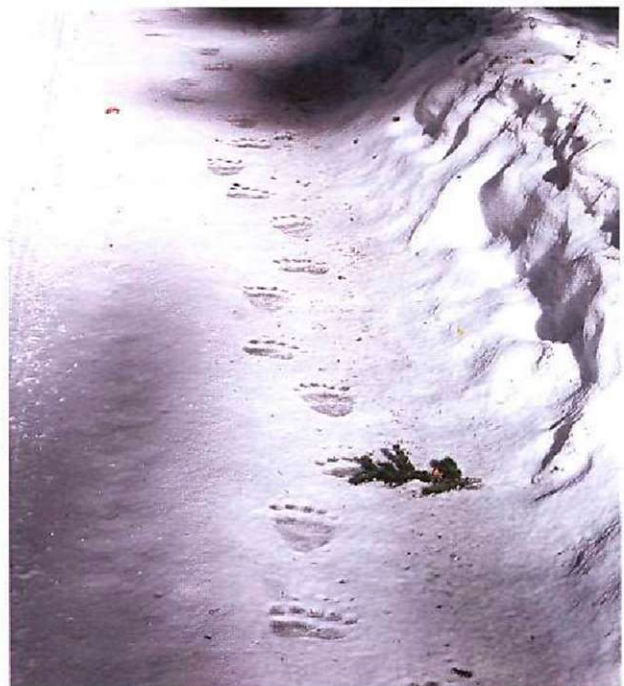

foto: Leon Kebe

Medvedove stopinje v snegu.

Varstvo navadne čigre v Sloveniji

Jakob Smole

foto: Damjan Denac

Dvigovanje sestavljene konstrukcije za spajanje z bloki stiroporja.

Navadno čigro *Sterna hirundo* prepoznamo po črni kapuci, vitkem in elegantnem telesu s koničastimi krili, rdečimi nogami in koničastim kljunom s črno konico. Gnezdi v kolonijah ob vodah v notranjosti in ob morski obali. Navadna čigra je selivka, ki zimo preživi v zahodni in južni Afriki. Njen gnezditveni areal obsega večino Evrope. Gnezdi kolonijsko na prodnatih tleh, kamor si skoplje jamico in jo skromno obloži z vejicami. Mladiči so begavci, kar pomeni, da so že ob rojstvu puhasti in dokaj samostojni.

V Sloveniji je močno ogrožena vrsta in je uvrščena na Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdičk. Njena gnezdišča pri nas lahko preštejemo na prste ene roke in še ta mnogokrat prizadenejo visoka voda ter vandalizem. Nekoč je čigri pri nas šlo mnogo bolje, saj večje reke še niso bile regulirane in so s poplavamami ustvarjale ter čistile prodišča, ki so nudila čigri primerno gnezditveno okolje. Danes je položaj drugačen, saj reke zaradi človekovih posegov ne morejo ustvarjati novih prodišč, stara prodišča se zaraščajo in izginjajo zaradi kopanja gramoza. Na prodišča ob rekah pogosto zaidejo številni obiskovalci (sprehajalci, ribiči...), ki hote ali nehotе vznemirjajo čigre pri gnezdenju. Danes primernih naravnih gnezdišč navadne čigre v Sloveniji ni več. Imamo tri stalne kolonije: v Sečoveljskih solinah, na Ptujskem jezeru in v bazenih odpadnih vod Tovarne sladkorja v Ormožu. Občasno

navadna čigra gnezdi tudi v kakšni gramoznici, tako je lani na primer gnezdila na Gajševskem jezeru, znani gnezdišči izpred nekaj let pa sta bili gramoznica v Vidmu pri Ptujju in v Hočah.

Koloniji na Ptujskem jezeru in v bazenih odpadnih vod pri Ormožu sta preživele zaradi pomoči članov DOPPS. Prva kolonija je na otočku, ki je nastal pri gradnji jezera, in je nekoč štela do 30 parov. Poleg čiger se tam nahaja še največja kolonija rečnega galeba *Larus ridibundus* v Sloveniji, ki šteje 100 do 150 parov. Čeprav je bil otoček leta 1984 zavarovan z odlokom Občine Ptuj, je bila kolonija enkrat uničena, ko so si obiskovalci na otočku sredi gnezditvene sezone pripravili piknik. Otoček se je kljub vsakoletnemu čiščenju zaraščal z vrhami in manjšal, ker ga je odnašala reka Drava. V drugi polovici devetdesetih let se je kolonija čiger preselila na betonske podstavke daljnovoda, ki

prečka jezero. Tam pa je bil gnezditveni uspeh slab. Mladiči, ki so se uspeli izvaliti, so zaradi pomanjkljivega kritja pogosto poginili od vročine. Če so padli v vodo, niso mogli splezati nazaj, saj je podstavek previsok in jih je odnesla Drava. Ornitologi smo zadnjo težavo odpravili z namestitvijo ograje okoli podstavkov. V decembru 2000 pa smo ob podpori

foto: Damjan Denac

Sestavljanje osnovne konstrukcije za splave iz hrastovih tramov.

družbe Mobitel, mednarodne organizacije za zaščito mokrišč Wetlands International in pomoči Vodnogospodarskega podjetja Ptuj s piloti utrdili otok, ga povečali in preprečili nadaljnjo erozijo. Koordinator projekta je bil Borut Štumberger. Tako je ohranjeno gnezdišče rečnih galebov;

VARSTVO NARAVE

foto: Damijan Denac

Splavi pred zaključno delovno akcijo.

razmere so spet primerne za navadno čigro. Kolonija v bazenih odpadnih vod pri Ormožu je nastala v začetku devetdesetih let, ko so čigre skupaj z rečnimi galebi gnezdirale na otočkih vodnega rastlinja v bazenih. V naslednjih letih je kolonijo prizadela visoka voda, kar je uničilo gnezditveno sezono. Zato smo leta 1997 v prostovoljni akciji članov DOPPS zgradili in namestili prvi gnezditveni splav v bazenih odpadnih vod. Zaradi uspeha v prvem letu se je prvemu splavu leta 1998 pridružil še drugi. Leta 2000 je na obeh splavih s skupno površino 27 kvadratnih metrov gnezditveno približno 70 parov čiger in 60 parov rečnih galebov, kar je bila največja kolonija navadne čigre v Sloveniji. Aprila 2001 smo zaradi dotrajanosti odstranili prvi splav in zgradili ter namestili tri nove splave s skupno površino 96 kvadratnih metrov. Delovna akcija, ki so jo izvedli prostovoljci - člani društva, koordiniral pa jo je Damijan Denac, je trajala teden dni, priprave na izvedbo projekta pa so se začele že leta 1999. Pri gradnji je sodelovalo 15 prostovoljcev, za njihov trud in požrtvovalno delo se jim iskreno zahvaljujemo. Splav je zgrajen iz hrastovega lesa in namesto na sodih plava na

stiroporu. Na površini splavov je prod ter lesene strešice, ki mladiče varujejo pred soncem in plenilci. Predvidevamo, da bo zaradi večje površine splavov in nameščenih struktur gnezditveni uspeh čiger večji. Tudi projekta postavitve gnezditvenih splavov ne bi mogli izvesti brez pomoči sponzorjev. Spet gre posebna zahvala za pomoč družbi Mobitel, projekt pa je podprla tudi Občina Ormož in švedski ornitološki klub "Club 300". Zahvaljujemo se tudi Tovarni sladkorja v Ormožu, ki nam je dovolila postavitve splavov in nam med izvedbo projekta vseskozi pomagala z mehanizacijo. Brez njihove pomoči v zadnji fazi dela, projekta ne bi mogli izpeljati. Posebno zahvalo smo dolžni tudi gospodu Tomažu Pšaku, ki nam je v enem najbolj kritičnih trenutkov priskočil na pomoč.

foto: Damijan Denac

Navadnim čigram smo na splavih uredili prodnato podlago.

Navadna čigra predstavlja majhen, a pomemben košček rečnega ekosistema in del slovenskega naravnega bogastva, zato jo moramo varovati. Kakšne pa so dolgoročne perspektive zanjo v Sloveniji? Nedvomno lahko z umetnimi gnezdišči močno povečamo populacijo pri nas. Najprej je treba poskrbeti za renaturacijo naravnih gnezdišč, kjer je to še mogoče, in za zaščito še ohranjenih rečnih predelov. Pri tem se zavedamo, da se bo pri zaščiti navadne čigre tako kot do sedaj morala močno udejstvovati civilna iniciativa. ■ ■ ■

foto: Luka Božič

Gnezdeče navadne čigre na manjšem, danes že precej dotrajanem splavu leta 1998.

Škocjanski zatok leta 2000

Nataša Šalaja in Borut Mozetič

Minerva že drugo leto, odkar DOPPS na podlagi koncesijske pogodbe z Vlado Republike Slovenije upravlja naravni rezervat Škocjanski zatok in skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor - Uradom za okolje in Medobčinskim zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran vodi renaturacijo območja. Če se peljete po hitri obalni cesti proti Kopru in na vaši desni uzrete Škocjanski zatok, se vam bo nemara zazdelo, da v rezervatu ni nič novega. Kljub temu, da je krajinska podoba območja dandanes še vedno precej drugačna od vizije prihodnje ureditve, ki jo prikazuje spodnja slika, pa je bilo na projektu Škocjanski zatok doslej vseeno ogromno narejenega. Z vsem pisarniškim delom, raziskavami in monitoringi ter pripravo dokumentacije, kot je ureditveni načrt območja z vsemi strokovnimi podlagami, želimo zagotoviti, da bodo obsežni sanacijski in renaturacijski ukrepi - poglobljanje lagune Škocjanskega zatoka in vzpostavitev sladkovodnega močvirja na območju Bertoške bonifike - izvedeni tako, da bodo na območju rezervata ponovno zavladali ugodni življenjski pogoji za ptice in druge vrste.

V nadaljevanju vam na kratko predstavljamo dosedanji potek izvajanja renaturacije območja v skladu s Programom varstva in razvoja rezervata in izvedene upravljalne aktivnosti, kar vam bo nedvomno približalo cilje in problematiko Škocjanskega zatoka in vam dalo občutek, kje trenutno smo. Iz drvečega avtomobila se sicer ne opazi, vendar je bilo precej ukrepov izvedenih tudi na terenu. Eden najbolj perečih problemov, s katerim se upravljalci soočamo predvsem v sušnih poletnih mesecih, je pomanjkanje dotoka sladke vode v laguno Škocjanskega zatoka. Poleg tega neurejena kanalizacija še dodatno obremenjuje sediment v laguni z organskimi snovmi. Zaradi tega se ekološke razmere tako poslabšajo, da pride do eutrofizacije in kasneje do gnitja biomase, s čimer so dani ugodni pogoji za izbruh nekaterih bolezni. Ena izmed takih bolezni je botulizem in zaradi nje je leta 1999 poginilo veliko ptic v Škocjanskem zatoku. Lani nam je prvič po mnogih letih degradacije uspelo zagotoviti toliko vode, da do omenjenih procesov ni prišlo. Izjemnega pomena pri tem je bilo vzdrževanje stalnega pretoka Rižane preko na novo usposobljenega kanala 22. Koprška izpostava Uprave RS za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje in prostor je v sklopu vzdrževalnih del organizirala čiščenje struge levega razbremenilnika Rižane in preliva med Jezercem in laguno, kar

Prihodnja ureditev Škocjanskega zatoka.

je prav tako vplivalo na povečanje dotoka sladke vode in izboljšanje ekoloških razmer v laguni.

V obdobju pred razglasitvijo za naravni rezervat je območje Škocjanskega zatoka marsikomu služilo za odlagališče odpadkov. Že konec leta 1999 so bili iz območja rezervata odstranjeni vsi kosovni odpadki, ostanki gradbenega materiala in smeti v obrežnem vodnem pasu. V maju 2000 smo skupaj s krajanji Bertokov in člani DOPPS izvedli prostovoljno akcijo čiščenja črnega odlagališča odpadkov ob stari bertoški cesti na območju rezervata. Za čiščenje črnega odlagališča in ustja razbremenilnika Rižane smo pridobili 1.500 evrov s strani organizacije Wetlands International in s tem pokrili stroške sortiranja odpadkov. Avgusta 2000 smo člani DOPPS izvedli še eno čistilno akcijo v rezervatu, počistili smeti z brežin lagune in odstranili mrežo na otočku na SV delu lagune. Vsem udeležencem akcij se še enkrat zahvaljujemo za pomoč.

V začetku leta 2000 je Urad za nepremičnine pri Mestni občini Koper odpovedal vse zakupe kmetijskih površin znotraj rezervata. Pri tem velja poudariti, da je predvsem vrtičkarstvo na območju Jezerca povsem v nasprotju s cilji rezervata. Namen ukrepa je bilo odstraniti vso infrastrukturo, preprečiti nadaljnjo uporabo in spiranje hranil in škropil v vodo, preprečiti nelegalen odvzem vode iz Jezerca za zalivanje kmetijskih površin in odpraviti motnje, ki onemogočajo vzpostavitev naravnih

procesov zaraščanja območja s trstičjem in s tem povečanje gnezdilnih možnosti predvsem za ptice pevke in močvirske ptice, ki gnezdiijo v obrežni vegetaciji. Bivši zakupniki odpovedi navkljub le počasi opuščajo obdelovanje, trenutno je opuščeni približno 40 odstotkov površin na območju Jezerca. Stanje na Bertoški bonifiki je bistveno boljše, saj je kmetijsko obdelovanje opuščeno in se začenja zamočvirjanje po naravni poti, v prvi fazi kot ekstenzivni travnik. V letošnjem in prihodnjem letu bomo odstranjevali biomaso s košnjo celotnega območja.

Področje urejanja prostora je v letu 2000 zaznamovala priprava strokovnih podlag za prostorsko izvedbeni akt - ureditveni načrt. Med te sodijo geodetski načrt, geološko, hidrološko in geomehansko poročilo, raziskava sedimenta v laguni Škocjanskega zatoka, hidrološko-hidravlični kakovostni model in idejni projekt vodnogospodarske ureditve, odstranjevanja sedimenta, deponije viškov materiala in rešitev v zvezi z varovanjem okolja. Pripravljeni sta bili tudi predinvesticijska zasnova in presoja vplivov na okolje. Koordinacijo priprave ureditvenega načrta vodi Urad RS za prostorsko planiranje pri Ministrstvu za okolje in prostor, sama priprava pa zahteva ogromno usklajevanja s sosednjimi območji oz. njihovimi prostorskimi ureditvami.

Vtem trenutku je pripravljena vsa dokumentacija, ureditveni načrt pa je v zadnji pripravljalni fazi. Njegovo razgrnitev pričakujemo v mesecu juliju, po sprejemu sprememb prostorskih aktov v Mestni občini Koper. Da bi pridobili čim bolj natančne podatke za določitev najbolj primerne načina izvajanja sanacijskih ukrepov, je bilo v letu 2000 na območju rezervata izvedenih nekaj osnovnih raziskav. Poleg pregleda stanja favne vretenčarjev in nevretenčarjev ter pregleda stanja ornitofavne je bil velik poudarek dan raziskavam abiotičnih parametrov, kot so monitoring hidroloških parametrov, pregled stanja kakovosti

vode in sedimenta v laguni in kakovosti vode Badaševce, izvedene so bile tudi kemijske in biološke analize vzorcev sedimenta po profilu v laguni Škocjanskega zatoka. Na ta način smo pridobili ključne podatke za evidentiranje izhodiščnega stanja, ki bodo osnova za vzpostavitev objektivnega sistema za ocenjevanje uspešnosti sanacijskih in renaturacijskih ukrepov - dolgoročnega integralnega programa monitoringa. Le naraščanje števila osebkov v izbranih indikatorskih vrstah so lahko merilo, da so naravovarstvena vlaganja dosegla svoj namen. Na podlagi rezultatov opravljenih raziskav, lastnih opažanj in priporočil izvajalcev posameznih raziskav smo v prihodnje raziskovalno delo že vključili dodatne raziskave, kakšne so zmožnosti za naravno repopulacijo rezervata, kvantitativni monitoring ribjih populacij in hidrogeološke raziskave območja med serminskim hribom in Ankaranom. Poleg tega smo v skladu s 4. in 13. členom zakona o naravnem rezervatu Škocjanski zatok izvajali varstveni režim na območju rezervata, o kršitvah obveščali pristojne inšpektorje in sodelovali z lokalnimi skupnostmi pri zavarovanju in doseganju zastavljenih ciljev varstva in razvoja rezervata.

Na področju mednarodnega sodelovanja želimo vzpostaviti neformalno mrežo upravljalcev severno-jadranskih mokrišč. Okrepili smo sodelovanje s predstavniki naravnega rezervata ob izlivu Soče v Italiji, ki nam že več let posredujejo svoje bogate izkušnje in znanje s področja renaturacije degradiranih območij. Sodelovali smo tudi pri pripravi projektov za pridobitev mednarodnih finančnih sredstev, predvsem iz sklada PHARE. Samostojno kandidiramo za sredstva iz sklada LIFE Narava III, namenjena predvsem ureditvi gnezditvenega habitata na Bertoški bonifiki. Skrbeli smo tudi za predstavitev rezervata in obveščanje javnosti. V ta namen smo sodelovali na novinarskih konferencah, pripravili več predstavitev Programa varstva in razvoja rezervata ter predavanj in člankov o pomenu, ciljih in funkcijah Škocjanskega

zatoka. V sodelovanju z Neewa filmom in ob finančni podpori nizozemskega BirdLife partnerja Vogelbescherming smo končali večletni projekt izdelave filma o pomenu slovenskih obalnih mokrišč z naslovom Oaze življenja, v katerem predstavljamo Škocjanski zatok in Sečoveljske soline. Vse potrebne aktivnosti za nemoteno delovanje naravnega rezervata Škocjanski zatok potekajo v začasnem informacijskem centru v Kopru na Staničevem trgu 16, kjer nas lahko ob predhodni najavi obiščete vsak delavnik. Za skupine organiziramo tudi terenski ogled rezervata. Za vse informacije o rezervatu smo vam na voljo tudi na telefonu 05/ 626 0370, po faxu 05/ 626 0369 in po e-pošti: tajnik@dopps-drustvo.si.

Vabimo vas na obisk!

foto: Ana Freljeh

Odstranjevanje mreže z otočka v Škocjanskem zatoku.

Smrdokavra

Al Vrezec

Smrdokavra, plaha ptica eksotičnega videza, je značilna vrsta visokodebelnih sadovnjakov, ekstenzivne kulturne krajine, grmišč in gozdnih obrobij. Iz svojih afriških prezimovališč se k nam vrne šele v aprilu, ko samci že prično s svojo blago preprosto pesmijo, up-pu-pup, klicati samice. Danes žal vse prepogosto neuspešno. Smrdokavra je namreč ena tistih vrst, ki jo je sodobna človeška modernizacija najbolj udarila.

Smrdokavro *Upupa epops* po klasičnem sistemu ptic uvrščamo med vpijate Coraciiformes, kamor med drugim spadajo tudi vodomec *Alcedo atthis*, čebelar *Merops apiaster* in zlatovranka *Coracias garrulus*. Vendar so moderne molekularno-biološke raziskave, ki so dodobra prevetile sistem ptic, pokazale, da je morda resnica drugače. Smrdokavro in še nekaj njej sorodnih ptic, ki živijo izključno v Afriki, so združili v poseben red smrdokavr *Upupiformes*. Še več, prej enovrstnemu rodu smrdokavr *Upupa* so dodali še eno vrsto, afriško smrdokavro *Upupa africana*, ki je bila sicer opisana kot ena od smrdokavrinih podvrst. Za nekatere podvrste še vedno ni jasno, ali so vrste ali le podvrste. Kakorkoli že, smrdokavra je sedaj edina vrsta v svojem novem redu, ki živi tudi zunaj Afrike. Poseljuje namreč še Evropo in precejšnji del Azije, njena glavna prezimovališča so poleg Afrike še Indija in JV Azija. Majhna populacija prezimuje tudi v Evropi, na jugu Španije in Sicilije. Kje prebijejo zimo slovenske smrdokavre, še ni znano, vendar različni raziskovalci domnevajo, da večina evropskih smrdokavr prezimi v južnoevropskih in severnoafriških zimovališčih, nekatere se verjetno odpravijo tudi južno od Sahare.

Smrdokavra je ptica odprte krajine, ki si za svoje gnezdišče izbere največkrat drevesna dupla, naseli se tudi v skalne razpoke, v hišne line ali podstreške, najdemo jo celo v talnih rovih, zadovolji se tudi z gnezdilnico. V gnezdo samica v maju položi 4 do 10 jajc, redko celo do 12. Mladiči so gnezdomci in ostanejo v gnezdu 26 do 29 dni. Iz gnezda poleti dobra polovica mladičev, medtem ko na primer pri vijeglavki *Jynx torquilla*, ki deli življenjski prostor s smrdokavro, iz gnezda poleti v povprečju 60 do 70 odstotkov izvaljenih mladičev. Posebnost smrdokavre, po kateri je dobila tudi ime, je način obrambe v gnezdu pred plenilci. Med gnezdenjem pri samici in pozneje tudi pri mladičih v trtični žlezi nastaja smrdeč izloček. Pri samici so opazovali, da lahko ta izloček izbrizga tudi do 30 cm daleč. Smrad izločka je tako močan, da odžene še tako lačnega

Foto: Doro Velkova

Najbolj priljubljeno gnezdišče Smrdokavre je drevesno duplo.

SMRDOKAVRA

plenilca. Smrdokavre so nekakšni dihurji ptičjega sveta. Drugi način, ki ga smrdokavre uporabljajo za odvrčanje plenilcev, je sikanje, ki je sicer značilno še za veliko drugih v duplih gnezdečih ptic. Svoje razburjenje zunaj gnezda izražajo smrdokavre na prav svojevrsten način z dviganjem in spuščanjem edinstvene naglavne perjanice. Prav zanimivo je zato opazovati samca, ki se kot kak petelinček razburja na svojem teritoriju. Zaradi smrdeče obrambe v gnezdu in perjanice se smrdokavre ponekod ne držijo zaman vzdevki, kot so "divji petelinček", "zlati petelinček", "smrdulj" ali "usranc petelin".

Smrdokavra je žužkojeda ptica, le tu in tam upleni tudi plazilca ali žabo. Teknejo ji tudi polži, deževniki in pajki, vendar so v njeni prehrani zastopani le z manjšim deležem. Smrdokavra je specialist za lov na žuželke, tako na odrasle kot na ličinke. Lovi na tleh, zato ni presenetljivo, da se s smrdokavro pogosto srečamo, ko stika za plenom med travnimi bilkami ali grudami zorane prsti, neredko pa brska tudi po živalskih iztrebkih in mrhovini, ki privlači najrazličnejše žuželke. Smrdokavre najraje plenijo hrošče (zlasti krešiče Carabidae, kozličke Cerambycidae in ličinke majskih hroščev *Melolontha* ter pokalic Elateridae), bramorje *Gryllotalpa gryllotalpa* in murne *Gryllus*. Na njihovem jedilniku so pogosto tudi gosenice metuljev. Insekticidi in drugi strupi so dandanes žal dodobra zdesetkali populacije žuželk, saj se sodobno kmetijstvo v želji po čimvečjem pridelku želi čimbolj ograditi od narave in se obvarovati pred temi "škodljivimi" bitji. Posledice so hude tudi za smrdokavro.

Druuga plat zgodbe o smrdokavri je njeno preživetje in obstoj. Prihodnost smrdokavri ni naklonjena. Smrdokavra

spada namreč v skupino najbolj ogroženih slovenskih ptic. Prva v tej skupini sta črnoglav starnad *Emberiza melanocephala* in rjavoglav srakoper *Lanius senator*, ki sta v Sloveniji skoraj neopazno izumrla že sredi 80-ih let. Izginotja južne postovke *Falco naumanni* sredi 90-ih let se je slovenska ornitološka javnost že nekoliko bolj zavedala in narejeni so bili celo poskusi, da bi jo rešili. Brezuspšno! Naslednja na spisku je zlatovranka, ki z nekaj pari še vedno životari nekje na Štajerskem. Prav osupljivo je, če vzamemo v roke stare Reiserjeve bukve iz začetka 20. stoletja, kjer beremo, da je bila zlatovranka v tistih časih pogosta in povsem običajna ptica. Zlatovranki takoj za petami sta črnočeli srakoper *Lanius minor* in čuk *Athene noctua*. Prvi že nekaj let vztraja v Sloveniji z nekaj pari, populacija drugega pa se je zadnjih letih močno zmanjšala in z nesluteno hitrostjo drvi proti številu nič. Tako in že smo pri smrdokavri, katere populacija se počasi zmanjšuje z vse večjo intenzifikacijo kmetijstva, umiranjem starih visokodebelnih sadovnjakov in s kopičenjem vse večjih količin pesticidov. Dandanašnji, ko so asfaltne ceste speljane že takorekoč do vsakega zelnika, je vse manj prostora za žlahtne lepote narave. Ornitologi poskušamo dognati, kako vzpostaviti ravnovesje med človekom in pticami. Žal pa z grozo ugotavljamo, da nas čas in uničujoči človeški razvoj prehiteta. Pesti nas predvsem pomanjkanje raziskav in ugotovitev, na osnovi katerih bi zanesljivo lahko pomagali ogroženim pticam. Večinoma lahko, tako kot pri južni postovki, le nemočno opazujemo, kako ptice izginjajo. Zgodba o Sloveniji kot vroči točki Evrope glede pestrosti živih bitji, ki jo je opeval dr. Narcis Mršič, se tako počasi, a vztrajno razblinja.

In smrdokavra. Ali jo sploh še hočemo? ■ ■ ■

Prenova rdečega seznama

V zadnjem četrtletju preteklega leta smo v DOPPS-u pripravili prenovljeni Rdeči seznam ogroženih gnezdil Slovenije. Pripravili smo tudi izčrpen pregled virov ogrožanja za vrste z Rdečega seznama. Prenove seznama smo se lotili na pobudo Uprave za varstvo narave pri MOP, ki pripravlja analizo stanja biotske pestrosti v Sloveniji. Rdeči seznam bo objavljen v Uradnem listu kot podzakonski akt novega Zakona o ohranjanju narave. Pri delu se je pokazalo, da je bil seznam več kot potreben prenove. Kar za pet vrst smo ugotovili, da v Sloveniji ne gnezdi več in smo jih zato uvrstili v kategorijo izginulih. To so bobnarica, kvakač, južna postovka, žalobna sinica in konopeljščica. Pri delu so sodelovali naslednji člani društva: Janez Gregori, Tomaž Jančar, Tomaž Mihelič, Borut Štumberger, Milan Vogrinič in Al Vrezec.

Tomaž Jančar

Drage članice, dragi člani,

Vse, ki ste že prejeli obnovitveno pismo za članstvo v letu 2001, še enkrat prosimo, da izpolnjen obrazec "Obnovitev članstva v DOPPS za leto 2001" vrnete v priloženi kuverti na naš naslov. V pisarni DOPPS namreč pripravljamo novo bazo članov, ki bo omogočala ažurno spremljanje članstva. Zaradi spremembe sistema članarin in Vaših osebnih podatkov nam boste na ta način zagotovili pravilne vhodne podatke. Vsem, ki ste obrazec že poslali, se pristrčno zahvaljujemo.

STRUNJAN

Borut Rubinič

Foto: Borut Rubinič

Črnoglavci v Strunjanskih solinah.

Velikost: 120 ha

Opis območja

Strunjan je eno izmed tistih imen, ki v mislih povprečnega Slovenca v trenutku naslikajo otroško navdušenje ob misli na morje, poletje in brezskrbno dopustovanje. Vendar Strunjan ne opisuje le tako skromnega šopka kvalitet, s tem imenom je povezanih še veliko več prijetnosti. Po idiličnem pinijevem drevoredu, ki oklepa obmorsko magistralo med Belvederom in Portorožem, se spustimo v Strunjanski ali Mesečev zaliv. Vsa obala, vse od izolskega Simonovega zaliva do piranske Punte, velja zaradi svoje posebne geomorfološke vrednosti za naravni spomenik. Na tem delu namreč naše flišno primorje pride do posebnega izraza, saj se nad morsko obalo odlomi v obliki največjega jadranskega flišnega klifa, ki je na svojem najvišjem mestu, na rtu Ronek, visok spoštljivih 116 metrov. Vendar flišni klif ni edina posebnost koščka obale med Izolo in Piranom. Na sredini leži po številu hiš več kot skromni Strunjan in tu se že dve stoletji raztezajo tudi manjše izmed dveh slovenskih solin – Strunjanske soline. Podobno kot na večjih Sečoveljskih

solinah tudi tu pridelava soli ne zajema celotnega kompleksa solinskih bazenov. Več kot polovica jih je opuščeni in služijo predvsem kot rezervoar vode za ostali, še dejavni del solin. Zaradi visoke slanosti se v teh mirujočih bazenih bohotijo slanuše ali halofiti, rastline, prilagojene na visoke koncentracije soli. Severno od solin se razteza še eno vodno telo, pomembno predvsem kot prezimovališče nekaterih vodnih vrst ptic. To je Stjuža, brakična ali polslana vodna laguna, ki je predeljena na večjo Veliko laguno in manjšo Prehodno laguno. Na morju pred solinami in Stjužo, torej v samem zavetju Strunjanskega zaliva, se pozibava nekaj sto boj, ki služijo kot pritrđišče za vrvi, na katerih gojijo morske školjke. Te boje so v vsakem letnem času počivališče za mnogo vrst morskih ptic.

Dostop

Strunjana ni moč zgrešiti, saj se do njega pride po edini slovenski cesti, ki pelje tik ob morju – slovenski obalni magistrali. Strunjan leži med Izolo in Portorožem, na dnu klanca z obeh strani obdanega s pinijevim drevoredom, ki je

ravno na tem mestu najbolj slikovit. Ker je izvoz dobro označen in semaforiziran, ga ni mogoče zgrešiti, z obeh strani so vidne tudi soline. Do Strunjana lahko z rednim primestnim avtobusnim prevozom brez težav pridemo tudi iz Kopra, Izole, Portoroža ali Pirana.

Gnezditev

Kar se tiče gnezditve vodnih ptic, Strunjan ni tako zanimiv kot mnogo večje Sečoveljske soline, kljub temu tu gnezdi vodomec *Alcedo atthis* in kakšen par mlakarice *Anas platyrhynchos*. Bolj zanimivi so okoliški vrtovi, vinogradi in posebno grmišča, ki jih v tem edinem prav sredozemskem delu Slovenije brez kakršnih koli zadržkov na nekaterih mestih že lahko imenujemo makija. Tu gnezdijo nekatere čisto sredozemske vrste, kakršne so žametna penica *Sylvia melanocephala* in taščična penica *Sylvia cantillans* ter kratkoperuti vrtnik *Hippolais polyglotta*. Pogosti so tudi plotni strnadi *Emberiza cirrus*, na klifih gnezdijo tudi skalni strnadi *Emberiza cia*. Po bolj zaraščenih vrtovih pojejo številni slavci *Luscinia megarhynchos*, sivi muharji *Muscicapa striata*, rjavi srakoperji *Lanius collurio*, prosniki *Saxicola torquata* in drugi. Poletne noči napolnjujejo glasovi velikih skovikov *Otus scops*, čukov *Athene noctua* in pegastih sov *Tyto alba*.

Prezimovanje in selitev

V Strunjanu je za opazovanje ptic še bolj kot čas gnezditve zanimiv čas prezimovanja in selitve. Na solinah se ustavljajo mnogi različni preletniki iz družine pobrežnikov, močvirnikov, plojkokljunov in različne pevke. Tako lahko v spomladanskem in jesenskem času tu opazujemo skoraj vse vrste prodnikov, martincev, togotnike *Philomachus pugnax*, polojnike *Himantopus himantopus*, vse tri vrste deževnikov, oba škurha, črnorepe kljunače *Limosa limosa* in kozice *Gallinago gallinago*, skratka skoraj vse pri nas pojavljajoče se pobrežnike. Podobno je tudi z racami in čapljami, čeprav tako pri prvih, kot tudi pri drugih dveh števila nikoli niso pretirano visoka. Kar se tiče številčnosti, pa je v obratnem sorazmerju s prej omenjenimi vrstami prav tako na Strunjanskih solinah redno pojavljajoči se črnoglav galeb *Larus melanocephalus*. Za to vrsto so Strunjanske soline in njihova okolica tudi najpomembnejše mesto na slovenski obali, saj jih tod v pognezditvenem času – od avgusta do oktobra lahko srečamo tudi do tisoč naenkrat. V času selitve se na solinah ustavljajo tudi številne pastirice, tako rumene *Motacilla flava* kot tudi bele *Motacilla alba*, vriskarice *Anthus spinoletta*, male cipe *Anthus pratensis*, kupčarji *Oenanthe oenanthe*, repaljščice *Saxicola rubetra*, poljski škrjanci *Alauda arvensis* in še mnogo drugih vrst iz skupine pevk.

Čas prezimovanja ni v okolici Strunjana nič manj zanimiv

od selitve. Nasprotno, pozimi lahko predvsem na morju v Simonovem zalivu, kjer je zaradi plitkosti morja vedno obilje hrane za vodne ptice, opazujemo številne vrste morskih ptic. Tako lahko tu pozimi opazujemo vse pri nas pojavljajoče se vrste ponirkov, polarnega *Gavia arctica* in rdečegrlega slapnika *Gavia stellata*, kormorana *Phalacrocorax carbo*, vranjeka *Phalacrocorax aristotelis* in številne srednje žagarje *Mergus serrator*. Včasih imamo med bojami srečo opazovati tudi redkejšje vrste, kakršni sta raci beloliska *Melanitta fusca* in gaga *Somateria mollissima*. Na bojah lahko pozimi in v času selitve opazujemo številne vrste galeb in čiger. Pozimi nas s svojim igrivim vedenjem in prisrčnimi klici, ki so po krivici označeni za kričanje, vselej spremljajo kričave čigre *Sterna sandvicensis*, na bojah pa sedijo rečni *Larus ridibundus*, rumenonogi *Larus cachinnans*, sivi *Larus canus*, včasih tudi srebrni *Larus argentatus* in celo zelo redki tripirsti galebi *Rissa tridactyla*. Na visokih klifih ob morju lahko s precejšnjo mero sreče pozimi opazujemo tudi skalnega plezalčka *Tichodroma muraria*, veliko običajnejši pa so skalni strnadi *Emberiza cia*, ki tam tudi gnezdijo.

Ostale zanimive živali

V solinah in okolici lahko pogosto srečamo različne sredozemske vrste plazilcev, kakršni sta na primer kraška *Podarcis sicula* in primorska kuščarica *Podarcis mellisensis*, črnica *Coluber viridiflavus* in nekoliko bolj hladnoљubna kobranka *Natrix tessellata*. ■ ■ ■

foto: Borut Rubinič

Reden zimski gost v Strunjanskih solinah je kričava čigra.

Ljubljansko barje pri Blatni Brezovici

- poročilo z društvenega izleta

Eva Vukelič

24. marca 2001 smo se zbrali ob glavni cesti na Drenovem Griču in se nato odpeljali preko Bevk do Blatne Brezovice. Ta predel Barja je nekoliko manj znan, prevladujejo pašniki, na gosto razmejeni z jelševimi mejicami in logi. Nekaj je tudi obsežnejših močvirnih pašnikov in travnikov. Že po prvih korakih smo prisluhnili jutranjemu petju in iz množice glasov poskušali razločiti posamezne vrste: peli so ščinkavci, vrbji kovački in taščice, ki so nas spremljali še ves čas izleta. Našo pozornost so pritegnila številna gnezda vran in srak, lepo vidna na golih drevesih. Nad enim izmed njih smo opazovali kanjo, sicer bolj pogosto opazovano visoko v zraku. Pot nam je prekrizal poljski zajec in neštete srne, nekateri so imeli srečo in ob Ljubljanci opazovali lisico. Nemogoče je bilo spregledati močvirne logarice. Na teh travnikih rastejo, kot bi jih kdo posejal. Nad močvirnim pašnikom ob Ljubljanci so se dvigovali pojoči poljski škrjanci, eden se nam je celo pustil opazovati na tleh, za razliko od cip, ki smo jih lahko videvali le v letu, potem ko so nam zletele izpred nog.

Ko smo stopili na kolovoz, nas je vse presenetilo nenavadno oglašanje. Pel je veliki škrh. Tu ga res nisem pričakovala, zato pa obljubljenih prib ni bilo od nikoder. Vzdolž poti smo imeli lepo priložnost opazovati pojočo taščico v vrhu grma, malo stran sta pozirala še dva rumena strnada. Več težav smo imeli z grilčki, ki so ves čas menjali pevska mesta, v tem pa je

foto: Eva Vukelič

Tokrat smo se odpravili na društven izlet Na Ljubljansko barje pri Blatni Brezovici.

mimo priletela zbegana jata grivarjev. Za trenutek se je pojavil sokol selec in kmalu izginil nekam preko Ljubljance. Na suhem drevesu ob oddaljeni reki je bilo mogoče videti kormorane. Mimo zaraščenih njiv smo spet zavili na močvirne travnike. Tu so iskale hrano številne sive vrane in se spreletavale pribe. Kakšni trije osebkji so izvajali svoje akrobatske polete in se značilno piskajoče oglašali. Sonce je že pošteno pripekalo in jutranje petje je nekako zamrlo, ob jarku pa smo odkrili sivo čapljo, prej že večkrat opazovano v letu. Na osamljeni vrbi so sedeli golobi, tokrat za spremembo niso bili grivarji, ampak bolj redki duplarji.

Kmalu po vrnitvi na pot, smo v grmovju ob robu našli fazanko, ki se je očitno zanašala na svojo varovalno barvo in se sploh ni ganila. Kljub temu, da je okrog nje stalo 24 ljudi, si je še vedno domišljala, da je neopazna. Tako smo jo lahko opazovali čisto od blizu in jo fotografirali. Pri takšni zaupljivosti morajo biti res lahek plen, na izletu smo namreč našli precej skubišč s fazanjim perjem. Ob poti proti izhodišču smo se razveselili cvetočih pasjih čebulic, jarki z rjavo-rdečo vodo pa so bili polni vodnih grebenik. V jelševem logu smo poslušali eno prvih črnoglavk, potem je bilo našega izleta počasi konec. Res je, da bi večino vrst lahko opazovali tudi v naseljih, vendar smo se vsi strinjali, da je opazovanje ptic v taki pokrajini, kot je Ljubljansko barje, nekaj posebnega, in se zadovoljni razšli.

foto: Eva Vukelič

Predavanja in izleti DOPPS

Izleti

• 7. julij 2001 (sobota)

TEL. 422-35-85
 - Bizeljsko. Jovsi (vodi: Vlado Balon). Poplavno območje med Savo in Sotlo - Jovsi je izjemno v mnogih pogledih. Zanj so značilni ekstenzivni travniki in glavate vrbe, tukaj pa srečamo prepelice, velikega skovika in kosce. Bližnja kolonija čebelarjev na Bizeljskem je največja v Sloveniji in ima urejeno ornitološko opazovalnico. Zborna mesto je pred peskokopom v Bizeljskem ob 8. uri.

• 18. avgust 2001 (sobota)

- Lagune Tovarne sladkorja v Ormožu (vodi: Luka Božič, tel.: 02 4206 533). Ponovitev lanskoletne uspešne ekskurzije na eno izmed najboljših lokalitet za opazovanje pobreznikov v Sloveniji. V tem času se pojavljajo na selitvi številne običajne vrste, med katerimi se vsako leto najde tudi kakšna redkost (jezerski martinec, kostanjevka, ploskokljunec). Izlet bo predvidoma v popoldanskem času, nadaljnje informacije dobite pri vodji izleta.

• 15. september 2001 (sobota)

OB 9.00 PRED LETALISKO STAVBO
 - Sečoveljske soline (vodi: Borut Mozetič).

Obdobje sredi jesenske selitve je najprimernejši čas za obisk naših največjih in najpomembnejših solin. Garantirano dolgemu spisku opazovanih vrst boste nedvomno dodali množico črnoglavih galebov, ki so v tem času na višku selitve. Natančne informacije o izletu dobite v pisarni društva, tel.: 01 544 12 30.

Predavanja

Pedagoška fakulteta v Mariboru, Maribor,
 Koroška cesta 160, predavalnica 0.94

• 5. september 2001 (sreda) ob 18. uri

- Neretva (Luka Božič, Luka Korošec, Jakob Smole).

Uvodno predavanje Štajerske sekcije v novi sezoni bo postreglo s poročilom s prve društvene raziskovalne ekspedicije v tujino. Naš cilj je bila mogočna in v zadnjem času slabo raziskana delta Neretve. Skupina izkušenih ornitologov se je posvetila predvsem preštevanju gnezdečih bobnaric in travniških vrabcev, seveda pa ni manjkalo tudi mnogih drugih sredozemskih posebnosti.

*med junijem in
 oktobrom*

UTRINEK S TERENA

Dne 14. oktobra 2000 smo se učiteljica Tatjana Koren, Matjaž Premzl in pisec prispevka odpravili na teren v Medvedce. Že na začetku so nas obkrožale številne male cipe *Anthus pratensis*, nekaj poljskih škrjancev *Alauda arvensis* in nešteti repniki *Carduelis cannabina*. Po kakšnih petnajstih minutah hoje proti zadrževalniku smo zaslišali streljanje in nenadoma se je v zraku pojavila skoraj neskončna jata najrazličnejših vrst ptic. Med njimi so bile velike bele čaplje *Egretta alba*, sive čaplje *Ardea cinerea*, veliki škurhi *Numenius arquata* in ogromna jata prib *Vanellus vanellus*. Na nasipu je bilo nekaj avtomobilov, last ribičev, ki so verjetno malo prej streljali. Mimo nas se je peljal moški in jih opozoril na naš prihod, tako da so imeli dovolj časa umakniti puške in podobno. Verjetno so se nas bal, kar nam je potem omogočalo mirno opazovanje ptic. Najprej nam je v oči padla velika jata škorcev *Sturnus vulgaris*, ki so se vedli precej nenavadno. Razlog za to je bil sokol selec *Falco peregrinus*, ki je letel čez polja in pristal na daljnovodu. Takoj za njim smo opazili pepelastega lunja *Circus cyaneus*, ki je prav tako letel nad polji in bližnjim potokom, kjer je spodil izjemno zanimivo vrsto, namreč samca male tukulice *Porzana parva*. Ta je namreč vzletela in pristala nekaj metrov dlje na meji med potokom in poljem. S teleskopom sem jo lahko zanesljivo določil, še preden je spet izginila v grmovju. Po tem dogodku smo se posvetili zbiralniku. Vode je bilo zelo malo. Povsod so iz nje moleli majhni otočki, na katerih so se zbirali pobrezniki. Pred nami sta se prehranjevala dva srpokljuna prodnika *Calidris ferruginea*, na naši levi so bili črnogri ponirki *Podiceps nigricollis*, mali ponirki *Tachybaptus ruficollis* in čopasti ponirki *Podiceps cristatus*. Vodno površino pred nami, torej njen srednji in zadnji del, so zasedale mlakarice *Anas platyrhynchos*, žvižgavke *Anas penelope*, konopnice *Anas strepera*, predvsem pa številne čaplje. Vmes sta se zadrževali tudi jati velikih škurhov in prib. Zaradi slabe svetlobe prib nismo mogli prešteti, vemo pa, da je njihovo število presegalo 80 osebkov. Škurhov je bilo 39. Da bi si položaj malo izboljšali, smo se po nasipu odpravili na drugo stran. Med pohodom nam zanimivih opazovanj ni primanjkovalo. Po rogozu in trstišču so se spreletavali trstni strnadi *Emberiza schoeniclus* in prosniki *Saxicola torquata*. Spodaj so plavali kreheljci *Anas crecca* in zelenonoge tukulice *Gallinula chloropus*. Na suhem drevesu desno od nas je sedel veliki srakoper *Lanius excubitor*. Občasno so nas preletavale kavke *Corvus monedula*, pinože *Fringilla montifringilla*, liščki *Carduelis carduelis* in sive pevke *Prunella modularis*. Ravno ko smo mislili, da smo že vse videli, je iz potoka zletelo šest kozic *Gallinago gallinago*. Kasneje nam je pot prekrizal še en pepelasti lunj. Slišali smo pa tudi črno žolno *Dryocopus martius* in vodomeca *Alcedo atthis*. Zaradi vseh zanimivih opazovanj smo nalašč zamudili vlak in hodili še nadaljnji dve uri. Žal so ob mraku spet začeli streljati, in to na vse, kar je letelo mimo (čaplje, škurhi). Vsekakor pa bi ta izredno zanimiv teren priporočal vsem navdušencem.

Aleš Tomažič, 8. razred

Črna štokrlja v Posavju

V Posavju, natančneje v Sevnici ob majhni lokalni rečici Sevnični, smo opazili črno štokrljo *Ciconia nigra*, zelo ogroženo vrsto ptice. Bilo je jutro, ko smo se odpeljali proti izviru Sevnične. Dan je bil zelo lep, narava se je komaj prebujala, ko nas je presenetila štokrlja. Prvič smo jo opazili v soteski, drugič pa je letela nad nami. Verjetno gnezdi v okoliških gozdovih. Črna štokrlja je približno 90 do 100 cm velika ptica. Vsem je bolj znana bela štokrlja, ki pa se loči od črne po barvi. Človeku je manj poznana, saj živi nekako »skrivno življenje«, se ne oglašajo, njena hrana pa so predvsem dvoživke, ribe in žuželke. Na drevesu ali skalovju si zgradi veliko gnezdo, ki ga potem uporablja več let. Leže 3-5 jajc, iz katerih se po približno 30 dneh izležejo puhasti gnezdomci. Po dobrih dveh mesecih poletijo. V Krakovskem gozdu je bilo pred leti edino znano gnezdo v Sloveniji. Sedaj gnezdi tudi v Dobravi (pri Brežicah), opažena pa je bila tudi pri hidroelektrarni Vrhovo in ob Sevnični.

Andrej Hafner, 8. razred

Skobec

9. novembra 2000 sem pri g. Tilnu Basletu opazoval skobca *Accipiter nisus*, ki je lovil brgleza. A brglez mu je ušel. Za njim je letel s približno 30 km/h. A vseeno mu je ušel. Brglez je imel srečo, skobec pa je ostal lačen.

Alen Ploj, 5. razred

Trije ribniki pri Mariboru

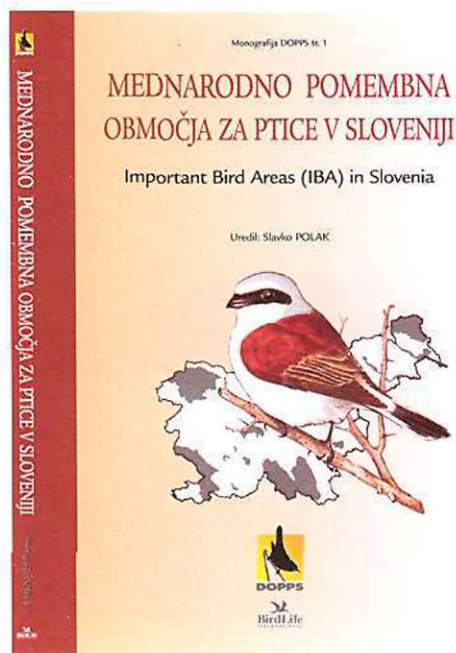
Že ime nam pove, da so to trije ribniki. Vsi so približno enako veliki. Tretjega so pred kratkim čistili. V okolici so gozdovi. To je odličen teren za sprehode in opazovanje ptic. Zelo pogost (najmanj pet parov) je veliki detel *Dendrocops major*. Slišali bomo taščico *Eriothacus rubecula*, pogosteje bomo videli brgleza *Sitta europea* in veliko sinico *Parus major*. Videli bomo okoli 10 labodov grbcev *Cygnus olor*, ki gnezdijo na otoku v drugem ribniku, in tudi mlakarice *Anas platyrhynchos*. Ob vodi gnezdi kos *Turdus merula*. Slišali in videli bomo tudi ščinkavca *Fringilla coelebs*, ki se skriva po grmovjih.

Rok Tuš 4. razred

Predstavitev projekta "IBA" in knjige Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji

Damijan Denac

Knjigo Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji, prvo monografijo DOPPS-a, izpod peres 11 avtorjev (Franca Bračka, Damijana Denaca, Andreja Hudoklina, Tomaža Jančarja, Primoža Kmecla, Mirka Peruška, Slavka Polaka, Boruta Rubiniča, Boštjana Surine, Davorina Tometa in Petra Trontlja) smo predstavili širši javnosti na novinarski konferenci 11. aprila 2001 v Grand hotelu Union v Ljubljani. Ob tej priložnosti smo podrobneje predstavili celoten projekt v Sloveniji in Evropi. Na novinarski konferenci so sodelovali mag. Janez Kopač, minister MOP, Slavko Polak, vodja projekta IBA v Sloveniji in urednik knjige, Zoltan Waliczky, vodja projekta prilagajanja evropske naravovarstvene zakonodaje bodočim državam EU pri RSPB, in Katarina Larisa Ham, vodja Službe za tržno komuniciranje in stike z javnostmi pri družbi Mobitel, glavnem sponzorju projekta in publikacije.

Slavko Polak je predstavil namen projekta IBA, potek in rezultate, kjer je posebej omenil glavne vire ogrožanja ptic v Sloveniji, ter cilje programa v prihodnosti. Med drugim je povedal: "Za pripravo evropskega inventarja IBA območij so člani DOPPS z večletnim prostovoljnim terenskim, znanstveno raziskovalnim delom pridobili podatke, na njihovi osnovi pa so bila izbrana slovenska območja mednarodnega pomena za ohranitev ptic. Njihovo zavarovanje pomeni ohranitev ogroženih vrst ptic, to pa je cilj svetovnega programa IBA, katerega del se izvaja v Sloveniji. Za simbol projekta smo izbrali rjavega srakopera. Ta, v Sloveniji

še razmeroma pogosta vrsta, ima v Evropi neugoden varstveni status predvsem zaradi intenziviranja kmetijstva. Intenziviranje kmetovanja ter po drugi strani opuščanje tradicionalne ekstenzivne kmetijske rabe sodita med najnevarnejše vire ogrožanja ptic v naših IBA-jih, kar izkazujejo izsledki v knjigi. Slovensko monografijo smo izdali z namenom, da bi mednarodno pomembna območja približali širši javnosti in pripomogli k boljši naravovarstveni osveščenosti ljudi."

Minister Janez Kopač je knjigi pripisal velik pomen predvsem zaradi njene široke uporabnosti, posebej pa je pohvalil vse člane, ki so s prostovoljnim delom omogočili uresničitev tako velikega projekta. Poudaril je, da se 14 opredeljenih slovenskih IBA-jev v veliki meri prekriva z načrtovanimi zavarovanimi območji, kot jih predvideva Ministrstvo za okolje in prostor. Kakšna je vloga DOPPS-a pri uresničevanju ciljev evropskega projekta, je povedal Zoltan Waliczky. "Projekt je za varstvo ptic v Evropi zelo pomemben, delo vsakega BirdLife partnerja pa omogoča uresničitev tako širokega cilja. Podatki z IBA-jev so ključni znanstveni vir za vzpostavitev mreže posebnih zavarovanih območij (SPA), ki jih opredeljuje Direktiva Evropske unije za varstvo prostoživečih ptic. Z vstopom v Evropsko unijo bo Slovenija na področju ohranjanja narave prevzela obveznosti te direktive." Opozoril je na pogubne posledice skupne kmetijske politike v članicah Evropske unije, ki jo je ta imela za ptice in na previdnost pri prevzemanju le-te v Sloveniji.

Rezultate dolgoletnega plodnega sodelovanja med DOPPS-om in družbo Mobitel je na koncu predstavila Katarina Larisa Ham. Prav to sodelovanje pri mnogo skupnih projektih je bistveno prispevalo k boljši osveščenosti ljudi o ogroženih vrstah ptic in pomenu njihovega varstva.

Knjiga je nepogrešljivo gradivo za vse, ki se ukvarjajo s pticami in z varstvom narave v Sloveniji. Je koristen učni pripomoček za učence in študente in dar o slovenski naravni dediščini vedoželjnim ljudem. Brez vztrajnega in požrtvovalnega prostovoljnega dela prenekaterih članov društva in sponzorjev, knjiga ne bi nikdar uzrla luči sveta. Tako, kot je za evropsko varstvo ptic potreben prispevek sleherne države, je tudi za varstvo ptic v Sloveniji potrebno veliko ljudi. Tistih, ki si za to aktivno prizadevajo, in tistih, ki to delo podpirajo na razne načine. In tukaj je pomemben glas vsakega člana društva, vsakega posameznika.

foto: Damijan Denac

Udeleženci tiskovne konference mag. Janez Kopač, Slavko Polak in Katarina Larisa Ham.

Zgodovina Cerkniškega jezera

Metod Korošec

Foto: Franci Štepič

Cerkniško jezero iz zraka.

Cerkniško jezero je bilo menda prvič omenjeno že v antiki z imenom Lugeon palus (Žalostno jezero). Jezero so večkrat omenjali tudi kasneje. Že zgodaj je bilo znano kot naravna znamenitost. Na mnogo zemljevidih je bilo narisano pretirano veliko, kar je kazalo na njegov pomen (Kranjc, 1986). Jezero je že pred Valvasorjem obiskalo nekaj tujcev, vendar ga ni nihče opisal podrobneje kot Valvasor v svoji knjigi Slava vojvodine Kranjske (1689). Na podlagi opisa, poslanega Kraljevi družbi v London, je bil Valvasor leta 1687 izvoljen za člana te takrat najznamenitejše znanstvene družbe na svetu. Njegovi opisi so zanimanje za jezero še vzpodbudili (Kranjc, 1986). Valvasor je pisal, da je Cerknisko jezero zaradi svojega skrivnostnega presihanja pravo čudo narave (Valvasor, 1689). Navdušen nad bogastvom jezera je pisal o dvojni koristi, ki ga daje ljudem, o kmetijski izrabi jezerskega dna ter o ribolovu in lovu na vodno perjad. Ko je leta 1655 jezero po petih letih odteklo, je gospoda nalovila neverjetno veliko rib (Valvasor, 1689).

Slabih sedemdeset let po Valvasorju je izčrpno knjigo o jezeru napisal Steinberg in jo obogatil s številnimi bakrorezi (Steinberg, 1758). Leta 1714 se je jezero posušilo po celih sedmih letih, takrat je bil še posebno bogat ribji lov (Kabaj, 1925). V deževnih letih je bilo veliko ptic in rib. Leta 1844 so domačini očistili največje požiralnike, jih poglobili in jezero je pričelo bolj presihati (Kebe, 1860). Gregor Kebe se je odpravil v notranjost

Karlovice 400 klafter daleč in podal vtise v zvezi s prizadevanjem za osuševanje jezera. Jezero je ob močnejšem deževju poplavljal bližnje njive, leta 1881 se je zgodilo, da je za pet tednov skoraj meter visoko poplavilo tudi vas Dolenje jezero (Žirovnik, 1898). Lastniki jezerskih parcel so trpeli zaradi vode, saj so le redko mogli neovirano pospraviti seno pod streho, da jim ga ni odnesla voda. Velikokrat so lahko trstno vršičevje zeli le v čolnih. Le redko so se močvirni travniki toliko osušili, da so mogli v suhem kositi. Zaradi tega so se vse pogosteje obračali na pristojne, da bi jim pomagali (Kabaj, 1925).

Leta 1888 je Putick izdelal načrt za osuševanje jezera. Očistil in poglobil je nekaj večjih požiralnikov, da so dosegali tudi nižje vode. Pri svojem delu je dosegel znatne uspehe. Nadaljnje prošnje posestnikov je oblast zavrnila, saj bi s tem ogrozili nižje ležeče Planinsko polje (Kabaj, 1925). Leta 1910 so domačini pod vodstvom Martinciča temeljito očistili Malo Karlovice in razstrelili nekaj vodnih ovir. Od tega leta dalje je voda odtekala hitreje in jezero je redno vsako leto presahnilo. Uspeh jih je vzpodbudil k nadaljnjemu delu, ki ga je nato prekinila vojna. Žirovnik je pred večjimi osuševalnimi posegi zapisal, da se je v sušnem obdobju v Vodonos stekala voda Stržena in Žerovnišnice, kolikor je ni odteklo v Beček in Retje. Vodonos je le redko popolnoma presahnil. V Rešeto se je

stekala Cerknjščica, ki v svojem spodnjem toku ni nikdar presahnila (Žirovnik, 1898). Leta 1921 so v Cerknici ustanovili vodno zadrugo, katere cilj je bil osušiti jezero. Pod vodstvom Hočevarja so do druge svetovne vojne poglobili strugo od Nart do Karlovic. Znižali so vhode požiralnim jamam, imenovanim Velika in Mala Karlovica, Kamenje in Narte, ter uredili dotok do Svinjske jame. Čistili so požiralnike in pred Veliko Karlovico napravili grablje za lažje čiščenje. Razstreljevali so ožje jamske predele in sifone (Kranjc, 1986). Kunaver je menil, da so sifoni glavni krivci za zastajanje vode in jih je zato treba za vsako ceno odstranjevati (Kunaver, 1922). Vodna zadruga je naravne vijugaste vodotoke – Stržen, Žerovniščico, Lipsenjščico, Tresenec in Goriški potok – prekopavala v ravne kanale. Napravili so še osuševalne jarke pri Lipsnju. Z osuševalnimi posegi na Cerknjškem jezeru so dosegli, da se je voda v jezeru zadrževala povprečno za mesec manj, nivo pa se je znižal le neznatno (Kranjc, 1986).

Zaradi osuševalnih posegov po koncu druge svetovne vojne na zahodnem predelu jezera v suši ni bilo vode. Za ta del so prihajali predlogi o potrebnosti nujne ureditve, da bi se v suši ohranilo vsaj nekaj vode in bi tako vsaj do neke mere preprečili vsakoletni katastrofalni pogin rib. V petdesetih letih so cerknjški ribiči v ta namen zgradili jez pred Rešetnimi jamami, tako da je nastalo majhno jezerce. V času presihanja jezera so iz presihajočih jam pričeli reševati ribe pred poginom in jih vlagati v umetni ribnik. Ker jezerce leži na delno prepustnih kraških tleh in mu je v suši grozila presahnitev, so si ribiči prizadevali speljati dotok iz Stržena in Žerovniščice. V ta namen so v nadaljnjih letih zgradili še vodne zadrževalnike pred Ponikvami,

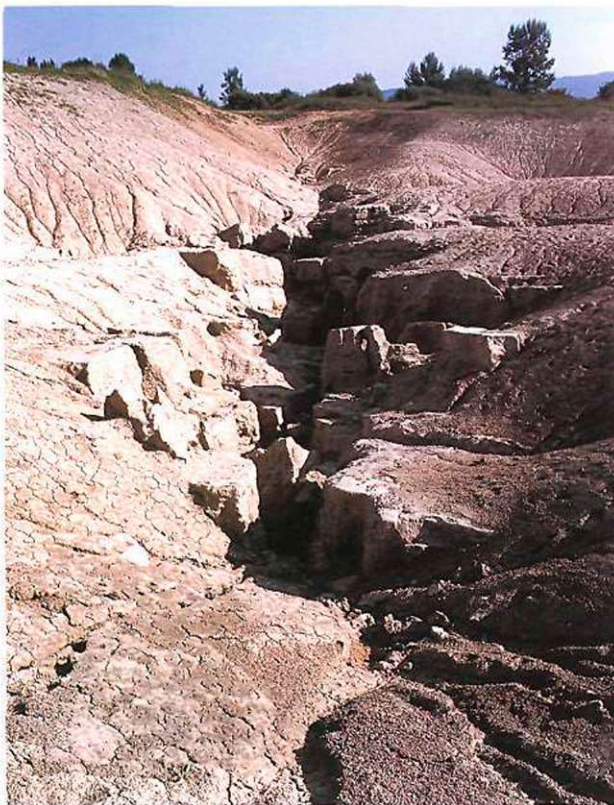

foto: Slavko Polak

Požiralnik v Vodonosu.

Retjem in Sitarico (Korošec, 1996). Po naročilu občinske skupščine je konec šestdesetih let Jenko izdelal idejni projekt stalnejše ojezeritve. Bistvo projekta je bilo čim ceneje izboljšati vodne razmere, ki so bile osiromašene z osuševalnimi posegi. S tem bi pospešili razvoj turizma in ribištva ter izravnali vodni režim v porečju Save. Po tem projektu so pri požiralniku Rakovski mostek izkopal umetni rov, ki vodi do Blatne dvorane Velike Karlovice, in predenj postavili umetno zapornico s pripravo za ročno dviganje in spuščanje. Zatesnili so Veliko in Malo Karlovico ter Narte (Kranjc, 1986). Z zajezitvijo glavnih požiralnikov se je zmanjšal odtok iz jezera za visoke in srednje vode. Jezero se je v običajnih okoliščinah podaljšalo, v suši pa je še vedno presahnilo (Habič, 1974). Konec osemdesetih let je bila umetna zapornica stalno odprta, struga do nje pa izkopana. Jezero je pričelo presihati večkrat na leto (Korošec, 1993). Leta 1992 so na pobudo podjetja Area iz Cerknice, ki se je ukvarjalo s projektiranjem Notranjskega regijskega parka, popolnoma odstranili tesnilo v Mali Karlovici ter jez pri Ponikvi, in sicer s pretvezo, da je treba vzpostaviti »naravno stanje« (Korošec, 1998).

Vode v jezeru je v zadnjih letih vse manj. Vedno redkejša so leta, ko je vode v njem vse tja do poletja. Razraščanje trstičja na jezeru je verjetno posledica opuščanja manj donosne košnje. Pomanjkanje in prehitro odtekanje vode ogroža ptice v času gnezdenja. Gnezda, ki ostanejo na suhem, laže dosežejo plenilci in gnezda propadejo. V sušnem obdobju presahlo jezero skoraj v celoti ostane tudi brez primernih manjših stalnih vodnih površin, ki bi bile pticam, ribam, dvoživkam in drugim živalim življenjski prostor. K temu so prispevale regulacije vodotokov. Poleg tega pa v sušnem obdobju grozi požarna nevarnost (Trontelj, 1993).

Viri:

- Habič, P. (1974): Tesnenje požiralnikov in presihanje Cerknjškega jezera. Krasoslovni zbornik VI. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, str. 37-56.
- Kabaj, M. (1925): Cerknjško jezero in okolica. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Kebe, G. (1860): Popis Cerknjškega jezera. Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 18.
- Steinberg, F. A. (1758): Grundliche Nachricht von dem in dem Inner-Krain gelegenen Czirknitzer See. A.E. Reichbardin, Laibach.
- Korošec, M. (1993): Cerknjško jezero nekoč, kaj pa danes?! Ribič, LII, 12, str. 332-333.
- Korošec, M. (1996): Ponosni na svoje delo. Ribič, LV, 12, str. 310-311.
- Korošec, M. (1998): Projektanti parka so predlagali ribolov z mrežami. Ribič, LVII, 1-2, str. 5.
- Kranjc, Andrej (1986): Cerknjško jezero in njegove poplave. Geografski zbornik XXV/2. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, str. 75-113.
- Kunaver, P. (1922): Kraški svet in njegovi pojavi. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Trontelj, Peter (1993): O naravovarstvenem konceptu Cerknjškega jezera s poudarkom na varstvu ptic. Acrocephalus, 14, št. 56-57, str. 63-80.
- Valvasor, J. V. (1984): Slava vojvodine Kranjske: izbrana poglavja. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Žirovnik, J. (1898): Cerknjško jezero. Slovenska matica, Ljubljana.

Travniški sadovnjaki in ptice

Mirko Perušek in Ljuba Turk Šega

Gozdovi nam ponujajo obilo plodov in gozdnih sadežev. To so ljudje spoznali že zelo zgodaj in mnoge vrste začeli saditi okoli svojih domov. Izbirali so tiste z uporabnejšimi plodovi in tako so se postopoma rojevale številne sorte gojenih rastlin. Lesnike, drobnice, orehe in druge lesnate rastline so našle drugi dom. Ta del kultiviranega gozda smo začeli imenovati sadovnjak. V primerjavi z gozdnimi sorodniki imajo ta drevesa več svetlobe in zelišč. Manj pa je grmovnih in drugih drevesnih vrst. Postopoma so se na tovrstne življenjske prostore prilagodile številne vrste organizmov. Med njimi tudi različne vrste ptic.

Dolga stoletja je trajalo sožitje debelih visokodebelnih dreves s smrdokavrami, zlatovrankami, čuki, pogorelčki, sinicami, vijeglavkami, zelenimi žolnami in drugimi vrstami, katere gnezdiijo tudi v drevesnih duplih votlih sadnih dreves. Potem smo odkrili, da ta drevesa rodijo prepozno in da so previsoka. Vse to ni šlo v korak z ekonomsko logiko. Razvile so se nizke vegetativne podlage in t. i. turbo sadike, katere rodijo takoj, ko jih posadite v sadno plantažo. Zaradi težkih plodov morajo mnoge imeti oporo. Za čimboljši izkoristek drevesa vsaj enkrat na teden škropimo z različnimi pesticidi. Veliko visokodebelnih sadovnjakov je izginilo zaradi širitev naselij, a kljub temu so še ostali stari sadovnjaki, kateri še vedno dajejo zavetje lišajem, glivam, netopirjem, pticam in drugim skupinam organizmov. Stari sadovnjaki imajo največ življenja, toda če se dreves ne neguje, obrezuje in vzdržuje, mnogo prej propadejo. Pogosto tako vidimo le stare, nevdzdrževane sadovnjake, brez mladega sadnega drevja. Pogosto pa se ti sadovnjaki dušijo v primežu gozdnih dreves, katera osvajajo nekdanje površine.

Pred leti je trg ponujal le sadike sadnih dreves na različno visokih vegetativnih podlagah. Podlag sejancev praktično ni bilo. Ravno sejanci nudijo genetsko pestrost in s tem veliko raznolikost sadnih vrst glede dimenzij, oblik, korenin, vitalnostjo idr. Sadne podlage na sejancih dosegajo lahko visoke dimenzije, višine nad petnajst metrov in debelino debel 50 in več centimetrov. V in na takih drevesih je cela stolpnica različnih prebivališč - ekoloških niš. Tako drevo služi kot preža, mesto za spletnje gnezda v različnih višinah in s tem prostor za različne vrste ptic. V poškodovanih vejah in deblih se razvijajo dupla s pomočjo gliv ali pa ga izdolbejo detli in žolne.

Drevesnice običajno ponujajo sadike, ki so na različno nizkih vegetativnih podlagah in vzgojene s pomočjo raznih pesticidov ter hkrati močno gnojene z umetnimi gnojili. Takšne sadike pozimi pogosto pozebejo, ker les ni še dozorel. Sočne in goste korenine nizko debelih dreves so zelo dober posladek za voluharje. Pri sejancih se običajno razvijeta dve ali tri močne korenine in niso tako skupaj kot pri drugih podlagah, zato jih voluharji manj objedajo.

Drevesnica Pinus iz Kočevja vzgaja sadike sadnih vrst, predvsem jabolane in hruške na sejancih in močnih vegetativnih podlagah že šest let. Semena pridobiva v okoliških gozdovih. Z vzgojo sadnega drevja iz semen divjih sadnih vrst se ohranja potencial pestrosti v obliki in velikosti novih kulturnih rastlin. Jabolane sadike vzgojene na tak način ne nudijo standardno izenačenih oblik in velikosti, zato kot nosilke raznolike naravne pestrosti za ekonomski sadjarški trg niso zanimive, kar potrjuje zagledanost sodobnih sadjarjev v goste, izenačene in intenzivne nasade. Vzgoja sadik poteka po biološko dinamični metodi, kar pomeni, da pri sadnji in vzgoji sadik upoštevajo le naravne ritme ter naravna sredstva.

Drevesnica ima enkratno lego na stičišču različnih ekosistemov: gozda, reke Rinže in travnikov. Upošteva in pospešuje se bogastvo vrst, ne pa zatira, kot je to običaj v klasičnih drevesnicah. Logično je, da raznih konkurenčnih »plevelov« ne pospešujejo ter jih strojno in predvsem ročno odstranjujejo. Sadike vzgojene v takih razmerah so sposobne preživeti tudi ob presaditvi na slabša tla, kjer niso uporabljena umetna gnojila. Na ekološko pridelavo v drevesnici opozarja tudi podeljen znak DEMETER.

Dobre, zdrave in ekološko vzgojene sadike na sejancih in visokih vegetativnih podlagah so garancija za uspešno rast dreves in obstoj travniških sadovnjakov ter ptic, ki v njih prebivajo.

Foto: Vojko Vrančič
Lesnike.

Vijeglavka - ali jo poznamo?

Mirko Perušek

Zelo težko opazimo to ptico, po velikosti in z različnimi rjavim odtenki podobno vrabcu. Spada v red plezalcev, kamor sodijo tudi žolne in detli. Vsi njeni sorodniki ostanejo pri nas celo leto in si sami izdolbejo dupla, kar pa ni značilno za vijeglavko. Z juga se v naše sadovnjake vrne konec marca. Pri tej vrsti samec in tudi samica označujeta svoje območje z značilnim oglašanjem »jing jing«. Vijeglavka ne dela dupla, hrani se s podobno hrano kot ostale žolne - najraje z mravljami in njihovimi razvojnimi oblikami.

Travniški sadovnjaki so njeno najljubše prebivališče. V zahodni Evropi so skorajda izginile, pri nas pa so še vedno dokaj pogoste prebivalke starejših travniških sadovnjakov. Če je še ni, jo lahko privabimo tako, da ohranimo drevesa z dupli, če pa teh ni, namestimo gnezdnice z vhodno odprtino premera 35 mm. Samica v duplo znese 7 do 10 belih jajc. Mladiče hranijo največ z mravljinčnimi bubami in s tem preprečujejo namnožitev mravelj.

Foto: Mirko Perušek

GRAND HOTEL UNION D.D.
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija

NOVO v restavraciji Smrekarjev hram!

Nova izvirna ponudba jedi. Širok izbor vin.
Prijeten ambient. Možna rezervacija separejev.

Restavracija, je idealna za
POSLOVNA KOSILA,
kar je še en razlog več, da pridete in
se pustite razvajati našim odličnim
kuharskim mojstrom.

Za vse večerne ptice pa smo pripravili
pestro izbiro **VEČERIJ.**

Restavracija Smrekarjev hram
Nazorjeva ulica 2, 1000 Ljubljana

Informacije in rezervacije:
Tel: 01 308 1975, fax: 01 308 1015

Odprto od
ponedeljka do petka, od 12.00 do 23.00 ure.

Vljudno vabljeni!

KODEKS SLOVENSКИH ORNITOLOGOV

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

1. zastopa interese varstva narave in varstva ptic.
2. pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje. Prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave.
3. ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu.
4. bo pri fotografiranju ptic in narave obziren. Ogroženih vrst naj ne slika na gnezdu.
5. vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki v beležkah ne postarajo.
6. sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

PRISTOPNA IZJAVA

za včlanitev v Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije

Ime in priimek: _____ Datum rojstva: _____

Naslov in pošta: _____

Tel.: _____ GSM: _____ E-pošta: _____

Družinski člani: *(vpišite ime, priimek in datum rojstva ter naslov, če se razlikuje od nosilca)*

1. _____
2. _____

Želim se včlaniti v Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in s tem podpirati prizadevanja za ohranitev naše narave in ptic. Izbiram naslednji tip članarine:

Tip članarine	z revijo <i>Acrocephalus</i>	brez revije <i>Acrocephalus</i>
1. POLNA <i>(odrasli člani)</i>	☐ 6.000 SIT	☐ 5.000 SIT
2. ZNIŽANA <i>(mladi do 20. leta, dodiplomski študenti in brezposelni)</i>	☐ 4.000 SIT	☐ 3.000 SIT
3. DRUŽINSKA	☐ 7.000 SIT	☐ 6.000 SIT
4. PODPORNİ ČLANI	☐ 25.000 SIT ali več	

Dodatno število brezplačnih izvodov Sveta ptic za družinske člane (samo za tip članarine 3 in 4): _____

Dodatno število revije *Acrocephalus* po ceni 1.000 SIT za člane (samo za tip članarine 3 in 4): _____

DONACIJA: SIT SKUPAJ ZA PLAČILO: SIT

Način plačila: s položnico s trajnim nalogom na tekočem računu ¹ *(izberite darilo)*

Darilo pri plačilu s trajnim nalogom: kapa majca (št. _____)

Kraj in datum: _____ Podpis: _____

Izpolnjen obrazec vrnite na naslov: DOPPS, p.p. 2722, 1001 Ljubljana. V skladu z zakonom o društvih mora ob včlanitvi mladoletne osebe, mlajše od 15 let, pristopno izjavo podpisati njegov zakoniti zastopnik.

Dodatna pojasnila pri izpolnjevanju obrazca:

1. Dodiplomski študent in brezposelne osebe naj priložijo kopijo potrdila o šolanju oz. brezposelnosti.

2. Donacijo lahko uveljavljate kot olajšavo pri napovedi dohodnine.

3. Plačilo članarine preko trajnega naloga je za enkrat mogoče, če imate tekoči račun odprt pri Novi ljubljanski banki, SKB banki, Novi KBM in Banki Domžale. V primeru izbire takega načina plačevanja vam bomo naknadno poslali v podpis pooblastilo za odvritev trajnega naloga.

SKRIVNOSTNA FOTOGRAFIJA

Dragi ljubitelji ptic, lepo pozdravljeni ob koncu prvega dela drugega tekmovanja Skrivnostna fotografija. Toplo spomladansko vreme je očitno pognalo na teren večino ornitologov, tako da je za prebiranje revij in reševanje ugank ostalo bolj malo časa. Do sklepa redakcije smo namreč prejeli le deset dopisnic z odgovori in to kljub temu, da so bile te nedvomno lažje kot v prejšnjem letniku Sveta ptic. To dokazuje tudi visok odstotek pravih odgovorov, saj je bil le en sam odgovor nepravilen. Razveseljivo je, da so se odzvali povečini najmlajši člani društva. Kakorkoli že, veseli smo vsakega na novo sodelujočega in obenem upamo, da bo pogumno vztrajal do konca. Za sodelovanje seveda nikoli ni prepozno – vsak sodelujoči v kateremkoli krogu tekmovanja ima možnost (ob obeh pravih odgovorih) osvojiti društveno majico s podobo značilne slovenske ptice. Izbirate lahko med rjavim srakoperjem, prosnikom, smrdokavro, čebelarjem in drugimi. Vredno je torej poskusiti. Toliko zaenkrat, do izida naslednje številke vam želim lepo in ornitoloških doživetij polno pomlad in poletje. Srečno roko smo imeli ob žrebu tokrat za **Andrejo Škvarč**, ki je ob svojem prvem poskusu v tekmovanju Skrivnostna fotografija postala dobitnica majice. Čestitamo!

OBRAZLOŽITEV SKRIVNOSTNE FOTOGRAFIJE IZ PREJŠNJE ŠTEVILKE

Stokratno izbiro skrivnostnih fotografij smo zadeli tisto skupino ptic, ki je v tem času še kako aktualna. V začetku maja, ko se je iztekel rok za pošiljanje dopisnic, se je večina ptic selivk že vrnila v naše kraje. Med tiste redke pozne selivke, ki so se pojavile šele pred kratkim, spadajo srakoperji. Prav v dnevih pisanja teh vrstic nekateri še vedno srečujejo svoje prve rjave srakoperje *Lanius collurio* v tem letu. Že tukaj vam bom izdal, da sta obe skrivnostni ptici na fotografijah predstavnici srakoperjev. Po nekaterih namigih, ki sem jih dobil po izidu prejšnje številke Sveta ptic, je sodelujočim večje preglavice povzročala prva fotografija, čeprav je bila mišljena kot lažja. Morda je vzrok temu dejstvo, da na terenu veliko več časa posvetimo ogledovanju povečini bolj slikovito operjenih samcev, samice pa kar nekako prezremo. Na prvi fotografiji je namreč samica rjavega srakoperja, posneta poleti 1997 v bližini Ptujja. Je prav takšna, kot jo prikazuje večina najpogosteje

foto: Luka Božič
rjavoglavi srakoper *Lanius collurio*

uporabljenih priročnikov za določanje ptic. Od tega nekoliko odstopa le obarvanost kljuna, ki je na bazi svetel, kar je sicer značilnost mladostnih osebkov. Slednji so precej podobni samicam, ločijo pa se predvsem po prečni progavosti temena in hrbtna.

foto: Luka Božič
rjavoglavi srakoper *Lanius senator*

Tudi pravilna določitev ptice na drugi fotografiji ne bi smela biti pretežka. Drži sicer, da je rjavoglavi srakoper *Lanius senator* zadnja leta za slovenske razmere že kar eksotična ptica, vendar so njegove barvne kombinacije edinstvene. To velja predvsem za rdečkasto-rjavo obarvanost glave, ki je v položaju na fotografiji še bolj vidna. Samo po obarvanosti trupa je tej vrsti precej podoben južneje živeči zakrinkani srakoper *Lanius nubicus*, ki pa ima črno teme, belo čelo in široko belo progo nad očmi. ■ ■ ■

Luka Božič

foto: Borut Rubinič

Katera vrsta je to?

foto: Borut Rubinič

Katera vrsta je to?

Svoboden kot ptica.

ZA PREDANOST GRE. ZA ZNANJE, BOGASTVO IZKUŠENJ.
SMELOST ODKRIVANJA NOVIH MOŽNOSTI. SPOSOBNOST KOMUNICIRANJA.

SPRETNO OSVOBAJANJE USTVARJALNIH SIL.

SPREJEMANJE PRAVIH ODLOČITEV V TRENUTKU.

PRIHODNOST JE NA STRANI ODLOČNIH.

SVOBODNI KOT PTICA.

SVOBODEN KOT PTICA
WWW.MOBITEL.SI

Veliki Viharnik